

PUTUJEŠ LI EVROPO?

Kapaciteti
organizacija
civilnog društva u
oblasti zaštite
okoliša i EU
integracija

Narcisa Semić
Dajana Cvjetković

Izdavač:
Centar za promociju civilnog društva

Autorice:
Narcisa Semić
Dajana Cvjetković

Dizajn:
Aida Nadarević

Mart, 2024. godina

Adresa: Marka Marulića 2/III, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina
Telefon: +387 33 644 810
E-mail: info@cpcd.ba
Website: www.civilnodrustvo.ba

Ova publikacija je izrađena u okviru projekta „Misli o prirodi!“ koji implementira Centar za promociju civilnog društva, a finansijski podržava Švedska. Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost Centra za promociju civilnog društva i ne odražava nužno stavove donatora.

SADRŽAJ

1. Uvodna riječ.....	4
2. Uvod.....	6
3. Dinaminka razvoja OCD u BiH: Ključni aspekti.....	8
3.1. Uloga stranih donacija u razvoju OCD.....	9
3.2. Pravni okvir za djelovanje OCD.....	10
3.3. Uticaj EU integracija na razvoj OCD.....	10
3.4. Pravni okvir za djelovanje OCD.....	13
3.5. Metodologija istraživanja.....	15
4. Analiza kapaciteta i potreba OCD.....	18
4.1. Analiza ljudskih kapaciteta.....	19
4.2. Teme i programi rada OCD.....	22
4.3. Analiza interne stabilnosti, ustrojstva i kapaciteta OCD.....	26
4.4. Odgovornost OCD i donatori.....	28
5. Zaključci.....	29
5.1. Negativni aspekti.....	30
5.2. Pozitivni aspekti.....	31
5.3. Neka zapažanja o kapacitetima OCD u kontekstu predstojećih pregovora sa EU....	35
6. Preporuke.....	37
6.1. Preporuke za OCD.....	38
6.2. Preporuke za donatore i međunarodnu zajednicu.....	39
6.3. Preporuke za medije.....	40
6.4. Preporuke za donosioce odluka.....	41
7. Prilozi.....	42
Prilog 1: Lista OCD koje su popunile upitnik.....	43
Prilog 2: Lista učesnika/ca sa sastanka fokus grupe.....	44

1

UVODNA RIJEČ

Sa zadovoljstvom vam predstavljamo našu najnoviju publikaciju posvećenu istraživanju organizacija civilnog društva koje hrabro stoje na prvoj liniji zaštite okoliša i suočavanja s klimatskim promjenama. Ovaj analitički pregled označava ključni korak prema boljem sagledavanju kapaciteta i izazova sa kojima se ekološke organizacije susreću, a iniciran je predanim radom našeg tima u sklopu projekta "Misli o prirodi!", kojeg finansira Švedska.

Duboko smo „zaronili“ u suštinu potreba organizacija civilnog društva u oblastima zaštite okoliša, u kontekstu usklađivanja s normama Evropske unije. Ovaj dokument posebno se fokusira na ocjenu stanja u kontekstu pregovora za Poglavlje 27, ističući ključna pitanja zaštite okoliša i klimatskih promjena. Ovo istraživanje ne samo da odražava trenutnu stvarnost pristupanja EU, već i jasno poziva na jačanje i povezivanje organizacija civilnog društva kako bismo zajednički odgovorili na izazove pred nama.

Cilj nam je pružiti ključne informacije za oblikovanje budućih strategija, ali i potaknuti suradnju s drugim relevantnim domaćim i međunarodnim akterima u području zaštite okoliša i borbe protiv klimatskih promjena. Nadamo se da će ova analiza poslužiti kao koristan resurs za organizacije civilnog društva i nadležne institucije, potičući ih na aktivno sudjelovanje u predstojećim procesima pregovora za Poglavlje 27, kao i međusobnu suradnju.

Mi u Centru za promociju civilnog društva sa nestrpljenjem iščekujemo plodonosnu razmjenu ideja u ovoj oblasti i zajedničke korake prema održivijoj budućnosti.

Aida Daguda

Direktorica Centra za promociju civilnog društva (CPCD)

2 UVOD

U svrhu dubljeg razumijevanja potreba i pružanja podrške organizacijama civilnog društva (OCD) koje se bave zaštitom okoliša i suočavanjem s klimatskim promjenama, ovaj analitički pregled predstavlja ključni korak ka boljem sagledavanju njihovih kapaciteta i izazova. Ovaj napor je pokrenut od strane Centra za promociju civilnog društva (CPCD) u okviru projekta "Misli o prirodi!", podržanog od strane Švedske, kako bismo pružili sveobuhvatan uvid u stanje OCD u ovim oblastima.

Centar za promociju civilnog društva (CPCD), je OCD sa skoro tri decenije posvećenog rada na jačanju kapaciteta civilnog društva u Bosni i Hercegovini i u regiji. Naša misija obuhvaća pružanje kvalitetnih programa i usluga različitim OCD, medijima, građanima i građankama, poslovnom sektoru te vlasti, s ciljem poticanja suradnje i umrežavanja između svih segmenata društva. Vizija CPCD-a usmjerena je ka postizanju prosperitetnog društva koje potiče građanske slobode, poticanju poslovnog okruženja i poštivanja vladavine zakona. U svom djelovanju CPCD se vodi vrijednostima transparentnosti, otvorenosti, integriteta, profesionalnosti, političke neovisnosti, nediskriminacije te solidarnosti. CPCD doprinosi jačanju i promociji civilnog društva, te stvaranju podržavajućeg okruženja, jačanju kapaciteta pojedinaca i organizacija kroz dodjelu grantova. Kroz istraživanja različitih društvenih tema i procesa nastojimo pokrenuti dijaloge o različitim pitanjima i ponuditi prostor za diskusiju unutar civilnog društva.

Naročita pažnja u ovoj analizi posvećena je sagledavanju stanja OCD u kontekstu usklađivanja zakonodavstva Bosne i Hercegovine sa normama Evropske unije, sa posebnim naglaskom na pregovore za Poglavlje 27, koje obuhvata pitanja zaštite okoliša i klimatskih promjena. Ovo istraživanje odražava aktualnost ovog pitanja u kontekstu pristupanja EU i ističe potrebu za jačanjem i povezivanjem OCD kako bi se uspješno nosile s izazovima pred njima.

U nastavku ćemo detaljno analizirati rezultate istraživanja, koje ima za cilj pružiti ključne informacije za buduće strategije relevantnih domaćih i međunarodnih aktera u oblasti zaštite okoliša/životne sredine i borbe protiv klimatskih promjena. Nadamo se da će ova analiza koristiti OCD, institucijama i međunarodnim organizacijama, u cilju aktivnog uključenja OCD u procese pregovora za Poglavlje 27.

3

DINAMIKA RAZVOJA ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA U BIH: KLJUČNI ASPEKTI

Kada pokušavamo da sagledamo različite faktore koji su u proteklim decenijama uticali na formiranje i razvoj civilnog društva na području Bosne i Hercegovine, veoma je važno imati na umu neke okolnosti o kojima se ne razgovara dovoljno u samom civilnom društvu. Ovo nije konačan spisak faktora koji su relevantni, već samo neki koji su izabrani za potrebe ove analize.

Uloga stranih donacija u razvoju OCD

Prije početka ratnih sukoba u BiH, broj udruženja (društva, savezi i sl.) koja su postojala na teritoriji BiH je bio neuporedivo manji i u pravilu su bila finansirana iz budžeta različitih nivoa vlasti ili od članarine i doprinosa samih članova. Drugi izvori finansiranja su bili rijetkost. U toku ratnih sukoba tokom 90ih godina prošlog vijeka, humanitarna pomoć je počela stizati sa raznih strana, a između ostalih i finansijska podrška koja se distribuirala putem stranih organizacija prisutnih u BiH. Vrlo brzo su se počele osnivati i OCD koje bi umjesto tih stranih organizacija ili zajedno sa njima vršile distribuciju pomoći. Završetkom ratnih sukoba strane donacije za programe obnove, zaštitu ljudskih prava i podrške razvoja civilnog društva su postale mnogo obimnije. Prema izjavama mnogih koji su u tom periodu aktivno saradivali sa stranim donatorima, dostupna finansijska sredstva su bila neuporedivo veća od mogućnosti postojećih OCD da ih iskoriste. Procedure za dobijanje sredstava su bile veoma jednostavne, a izvještavanje o provedenim aktivnostima i pravdanje utrošenih sredstava je često bilo još jednostavnije. U takvim okolnostima, a imajući u vidu visok stepen nezaposlenosti koji je i tada bio prisutan, mnogi su vidjeli šansu i mogućnosti lakog zaposlenja u osnovanju OCD, pa je to uzrokovalo da broj OCD počne rasti "kao gljive poslije kiše".

Donatori su raspisivali pozive za dostavljanje projektnih prijedloga, a udruženja su se takmičila koje će napraviti bolji prijedlog koji će donatori prihvatiti. Oni koji nisu bili uspješni, svjesno ili nesvjesno su često svoje ciljeve i aktivnosti prilagođavali prioritetima donatora. Svaki donator je imao svoje prioritetne oblasti, procedure za prijavu projekata, uslove koje projekat treba ispuniti da bi se uzeo u razmatranje, aktivnosti i troškove koji se ne mogu finansirati itd. OCD su se na greškama i uspjesima učile kako to raditi što bolje, a najočitija potvrda kvaliteta rada udruženja je dolazila od strane donatora. Projekat je postao sredstvo i cilj. Sve aktivnosti i metode izvan projektne logike su postali rijetkost u praksi.

Situacija da OCD provode aktivnosti ne samo u okviru pojedine oblasti (npr. zaštite okoliša), već često u potpuno različitim oblastima zavisno od dostupnih sredstava za projekte, za posljedicu ima da projekti ne pomažu razvoj kapaciteta i stručnosti u specifičnim oblastima, već se OCD jednako nestručno bave svim temama za koje dobiju sredstva.

U situaciji kada donatori nisu veoma zainteresovani da istinski razviju kapacitete OCD, a što je izuzetno rijetko slučaj u praksi, OCD nemaju kvalitetnu povratnu informaciju o njihovom radu, te ne vide ni potrebu da nešto suštinski mijenjaju u svome pristupu realizaciji aktivnosti. Ovakav površan pristup radu na mnogobrojnim društvenim problemima za koji su OCD dobijele sredstva od donatora, doprinio je smanjivanju ugleda organizacija među građanima i građankama. OCD se nerijetko smatraju za grupe oportunistički koji na osnovu problema u njihovim zajednicama dobijaju sredstva, sebi isplaćuju natprosječno visoke plate, a da konkretnih rezultata uopšte nema, te da javnost nema dovoljno informacija o radu tih OCD.

Pravni okvir za djelovanje OCD

Prilikom osnivanja udruženja, zahtjevi i norme koje definišu zakoni o udruženjima i fondacijama na nivou distrikta, oba entiteta i države, zadržavaju se samo na pojedinim aspektima, najčešće formalnim, o tome kako udruženja moraju djelovati da bi zadovoljila zakonske propise. Od uslova da su tri fizička ili pravna lica dovoljna da bi osnovala udruženje, preko zahtjeva da se samo statut i dokumenti sa osnivačke skupštine dostavljaju nadležnom sudu, do obaveze da se podnose redovno finansijski izvještaji, vrlo malo dodatnih zahtjeva je postavljeno prema udruženjima da ih moraju ispuniti u svome radu, a koje institucije provjeravaju. Pomenuti zakoni nalažu da udruženja moraju imati skupštinu, te lice ovlašteno za zastupanje i predstavljanje. Sve ostalo, da li će imati upravni, izvršni ili nadzorni odbor, sekcije unutar udruženja, povremena ili stalna tijela i slično, ostavljeno je udruženjima da o tome samostalno odluče.

Ovo ne znači da je potrebno dodatno propisati i kontrolisati rad udruženja od strane institucija u BiH, već navodimo kao činjenicu koja doprinosi tome da trenutno postoje hiljade udruženja na prostoru BiH, za koje bi se moglo postaviti pitanje da li i u kojoj mjeri ispunjavaju svoju misiju i ciljeve definisane statutom i drugim internim aktima, da li su stekli znanja i vještine da aktivno i efektivno djeluju u zajednici, sa kojim su primarnim ciljem osnovani i druga slična pitanja. Mogla bi se postaviti i pitanja da li se u svom radu vode demokratskim principima rada i odlučivanja, da li se poštuju prava angažovanih osoba i da li i u kojoj mjeri poštuju zakone koji definišu rad OCD. Štaviše, za mnoge OCD se postavlja pitanje da li su u stvarnosti i dalje aktivne ili su prestale djelovati, ali o tome nisu donijele odluku i obavijestile nadležne instance.

Uticaj EU integracija na razvoj OCD

EU integracije su nezaobilazan termin u zvaničnim dokumentima i političkim raspravama, što nije za neobično, imajući u vidu da je BiH posljednjih više od 25 godina u procesu razvijanja bilateralnih odnosa sa institucijama Evropske unije. Može se reći da u BiH nikada nije bila organizovana ozbiljna politička rasprava o tome da li BiH treba da uđe u proces EU integracije, jer se to na neki način podrazumijevalo, zbog geografskog položaja BiH, ali i uloge EU u pregovorima u toku oružanog sukoba 90ih i potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma.

Podrazumijevalo se uglavnom i da proces EU integracija ima neosporne koristi za BiH i da nema alternativu. Rijetki glasovi su propitivali naličje čitavog procesa i moguće negativne aspekte EU integracija, a javnost nije tome pridavala značaja, uglavnom iz razloga što su oni koji su otvarali te teme, to činili iz diskutabilnih pobuda ili na prilično nespretn način.

BiH je 15. decembra 2022. godine zvanično dobila status zemlje kandidata za članstvo u EU. Bez obzira što su motivi za dodjelu statusa kandidata prilično sporni, te činjenice da je BiH vjerovatno pored Kosova posljednja prema stepenu napretka i zadovoljavanja kriterija EU za članstvo, BiH je ovom odlukom ušla u završnu fazu približavanja EU i može se očekivati da uskoro počne otvarati specifična poglavlja pregovora. Iako ova faza može potrajati veoma dugo i ne mora se završiti pristupanjem Evropskoj uniji, nesporno je da će se u toku pregovora od BiH institucija zahtijevati još veći stepen usklađivanja propisa i planova sa interesima EU.

Poglavlje 27 se sastoji od oko 200 propisa u oblastima zaštite okoliša i klimatskih promjena i čini trećinu pravnog nasljeđa Evropske unije, a da bi se pomenuti propisi proveli, potrebno je ojačati kapacitete institucija i uložiti značajna finansijska sredstva. Da bi se osiguralo poštivanje ovih međunarodnih obaveza usvojena je Strategija usklađivanja propisa pravnom nasljeđu Evropske unije u oblasti zaštite okoliša (EAS), kao i EAS na nivou entiteta i Brčko Distrikta. Prva aktivnost Bosne i Hercegovine na putu evropskih integracija je davanje odgovora na pitanja iz Poglavlja 27.

Stupanjem na snagu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, 1. juna 2015. godine, BiH se obavezala na postepeno usklađivanje postojećih zakona i donošenje novih, usklađenih zakonskih akata, koji se između ostalog odnose i na provođenje propisa koji regulišu pitanja iz oblasti zaštite okoliša. BiH je do 1. juna 2021. godine trebala da uskladi propise u osam oblasti: horizontalno zakonodavstvo, kvalitet voda, upravljanje otpadom, kvalitet vazduha, klimatske promjene, industrijsko zagađenje, hemikalije, zaštita prirode i buka.

Potpisivanjem Sofijske deklaracije o Zelenoj agendi za Zapadni Balkan, zemlje regiona, pa tako i Bosna i Hercegovina, obavezale su se na uspostavljanje mjera i politika energetske tranzicije, koje će doprinijeti dostizanju zacrtane klimatske neutralnosti Evropske unije. Pred Bosnom i Hercegovinom sada su dodatni izazovi, koji bi trebalo da doprinesu aktivnijoj saradnji između državnih organa i nevladinog sektora, u predstojećim složenim reformskim procesima.

Učešće OCD u različitim procesima u vezi sa približavanjem BiH Evropskoj uniji je započelo još davne 2004. godine, kada su pojedine OCD za životnu sredinu iz BiH, zajedno sa drugim OCD iz Jugoistočne Evrope, počele da učestvuju na konsultativnim sastancima u Briselu sa predstavnicima Direktorata za životnu sredinu Evropske komisije. U početku je grupa OCD nosila naziv NGO Forum (2004-2008), da bi kasnije promijenila naziv u Environment Forum (2009-2012), pa na kraju u Environment and Climate Forum (2014-2020), da bi se nakon toga ta mogućnost direktnih konsultacija sa predstavnicima Evropske komisije zatvorila.

U međuvremenu su se počeli organizovati i konsultativni sastanci za organizacije za životnu sredinu u BiH, a sa predstavnicima Delegacije Evropske komisije u BiH, Direkcije za Evropske integracije, te domaćim institucijama nadležnim za životnu sredinu. Ovi sastanci su se organizovali u okviru programa IPA, CARDS, TACSO, procesa izrade godišnjih izvještaja o napretku BiH i slično. Ono što karakteriše tu komunikaciju jeste izostanak kontinuiteta, te promjene okvira i fokusa razgovora. Sa druge strane, posljedice nedostatka kvalitetne umreženosti OCD za životnu sredinu u Bosni i Hercegovini su takve da su u tom komunikacijskom procesu često različite OCD, svjesno ili nesvjesno, preuzimale ulogu predstavnika svih OCD za životnu sredinu. One nisu imale obavezu, ali ni tehničke i finansijske pretpostavke, da se prije tih sastanaka na odgovarajući način konsultuju s ostalim OCD, kada je to primjereno, ili da nakon sastanaka informišu o zaključcima i relevantnim narednim aktivnostima u okviru tih procesa.

Kada je riječ o aktivnostima OCD u pogledu Poglavlja 27, najznačajnije aktivnosti su objavljivanje dva "izvještaja iz sjene" koji predstavljaju nezavisne procjene OCD u pogledu stanja prilagođavanja zakona u oblasti zaštite okoliša pravnom naslijeđu Evropske unije. Prvi izvještaj pokriva period do kraja 2019. godine, a drugi je za period od novembra 2019. do novembra 2021. godine. Planirana je i izrada trećeg izvještaja u okviru projekta Eko BiH mreža, a dosadašnje izvještaje potpisuje grupa OCD pod nazivom Partnerstvo 27. Interesantno je da ova grupa OCD broji između 5 i 6 OCD, ali i da nema stabilno članstvo OCD, već da se može reći da su stalne članice OCD Centar za životnu sredinu, Aarhus centar u BiH, Eko forum Zenica i Centar za ekologiju i energiju, dok je još nekoliko OCD uključeno u izradu pojedinih izvještaja (Crvena, Dinarica, WWF Adria u BiH, Eko akcija i Green team).

U pogledu regionalne saradnje, OCD iz regiona Zapadnog Balkana su napravile prvi korak ka formiranju zajedničke platforme posvećene unapređenju procesa reformi sadržanih u EU pregovaračkom Poglavlju 27 u oblasti zaštite okoliša. U oktobru 2021. godine, održana je prva regionalna konferencija organizacija i platformi iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Sjeverne Makedonije, Srbije i Kosova. Na konferenciji su razmatrani osnovni strateški pravci i dalje funkcionisanje buduće regionalne mreže organizacija. Među svim prisutnim organizacijama i platformama postoji konsenzus da je regionalno uvezivanje prijeko potreban korak u ovom procesu.

Pravni okvir za djelovanje OCD

Ova analiza ima za cilj da procijeni kapacitete i izazove rada organizacija civilnog društva (OCD) aktivnih u oblastima za zaštite okoliša (okoliša) i klimatskih promjena, za koje se može reći da relativno dobro funkcionišu, te one u kojima postoji potreba za unaprijeđenje i podršku. Centar za promociju civilnog društva (CPCD) u okviru projekta Misli o prirodi! provodi ovo istraživanje sa ciljem sagledavanje stanja OCD sa namjerom da se na jednom mjestu predstavljaju ključne informacije za buduće strateško djelovanje zainteresovanih domaćih i međunarodnih aktera.

U Bosni i Hercegovini prema podacima iz Zbirnog e-registra udruženja i fondacija u BiH,¹ a koji je posljednji put ažuriran 2020. godine, postoji 22.957 aktivnih udruženja građana od kojih je 655 iz oblasti zaštite prirode i okoliša. Iz dostupnih podataka u ovom registru nije moguće utvrditi tačan broj zaista aktivnih udruženja, te koliko zapravo udruženja jeste aktivno po pitanju zaštite okoliša u svojim lokalnim zajednicama. Također je potrebno navesti da Centar za promociju civilnog društva posjeduje internu bazu podataka/kontaktata od ukupno 241 organizacije civilnog društva, kojima je poslat upitnik koji čini dio ovog istraživanja. Ova interna baza organizacija sadrži podatke o organizacijama koje djeluju u oblasti zaštite okoliša, uključujući i ribolovna i planinarska društva.

Prethodna istraživanja kapaciteta OCD u oblasti zaštite okoliša, koja su sprovedena 2018, a zatim i 2022. godine su, između ostalog, imala u fokusu izradu registra OCD koje se bave ovom oblastu. Tom prilikom je urađeno mapiranje OCD, te je prema podacima iz 2018. godine ustavovljeno da postoje 103 koje se bave zaštitom okoliša/zaštite okoliša, a registrovane su u BiH. Ova studija je navela da u gotovo svakom gradu u BiH postoji OCD koja se bavi zaštitom okoliša.² Međutim, istraživanje iz 2022. godine je ukazalo na negativan trend u ovoj oblasti, pa je ustanovljeno da je u rasponu od nešto manje od 4 godine, 10 okolišnih organizacija prestalo sa radom, te je prema ovom istraživanju broj okolišnih organizacija 93.³

Važno je napomenuti da postoji izuzetno visok broj OCD koje imaju zaštitu okoliša/zaštite okoliša kao jednu od oblasti svog djelovanja. To djelovanje je vrlo često na lokalnom nivou i svjedoči o inicijativi lokalnog stanovništva i njihovom zalaganju za zaštitu sredine u kojoj žive. Generalno govoreći, to su većinom inicijative za očuvanje rijeka, problematike odlaganja otpada, pitanja pokretanja novih industrijskih postrojenja kao potencijalnih zagađivača okoliša.

Pojam kapaciteti civilnog društva možemo definisati kao kombinaciju sposobnosti, resursa i organizacionih struktura koje omogućavaju građanskim organizacijama i pojedincima da aktivno učestvuju u društvenom, političkom i ekonomskom životu zajednice ili države. Civilno društvo se sastoji od nevladinih organizacija, udruženja građana, akademske zajednice, aktivista, medija i volontera i drugih aktera van državne i ekonomske sfere. Civilno društvo igra važnu ulogu u demokratskim društvima jer pruža prostor za izražavanje građanskih stavova, mobilizaciju zajednice i te često djeluje kao posrednik između građana i vlasti. Prema tome, kapaciteti civilnog društva su ključni za razvoj demokratije, zaštitu ljudskih prava, rješavanje društvenih problema i promociju participacije građana u cilju ostvarivanja demokratskog i

1 <http://zbirniregistri.gov.ba/Home> (pristupljeno novembar 2023)

2 Registar organizacija civilnog društva u oblasti zaštite okoliša, Regionalni centar za okoliš za BiH, Sarajevo, 2018., 18.

3 Registar organizacija civilnog društva u oblasti zaštite okoliša, Regionalni centar za okoliš za BiH, Sarajevo, 2022., 18.

inkluzivnog društva. Predmet ovog istraživanja su kapaciteti civilnog društva, koje određuje više faktora: brojnost, aktivnost i međusobna povezanost organizacija civilnog društva (udruženja, fondacija, sindikata i neformalnih grupa građana), finansijski resursi, ekspertiza, podrška građana, uspješno zagovaranje i saradnja sa ostalim društvenim akterima.

Prema navedenom obrazloženju kapaciteta civilnog društva, zaključujemo da organizacije civilnog društva mogu odigrati značajnu ulogu u budućim pregovorima između BiH i EU, a posebno kada je riječ o Poglavlju 27. Građani i organizacije civilnog društva mogu imati potrebu za očuvanjem okoliša i održivim pristupom resursima. To uključuje borbu protiv zagađenja, očuvanje prirodnih resursa i promicanje održivog razvoja. Otvaranjem pregovora oko pomenutog poglavlja postavlja se pitanje učešća civilnog društva, ili uopšte mehanizama za učešće civilnog društva u procesu pristupnih pregovora između BiH i EU. Kako bi postojala mogućnost za aktivnije učešće civilnog društva u prestojećim pregovorima, potrebno je realno i jasno procijeniti trenutne kapacitete organizacija civilnog društva i dati smjernice za budući razvoj i izgradnju kapaciteta.

Primjera radi, u cilju implementacije Zelene agende za Zapadni Balkan⁴ aktivno je nekoliko regionalnih i EU projekata, među kojima su vrlo značajni TACSO 3⁵ koji sadrži komponentu ostvarivanja kontakta između civilnog društva i javnih institucija zemalja Zapadnog Balkana u cilju postizanja većeg učešća civilnog društva u procesima pregovora za pristupanje Evropskoj uniji. Pored toga, Regional Cooperational Council također radi na povezivanju lokalnih organa uprave iz cijele regije u cilju boljeg suočavanja za temama i oblastima koje su u suštini transnacionalne, poput zaštite okoliša. Nažalost, ovi naponi nisu dovoljni, jer ne postoji dovoljno ulaganje u razvoj kapaciteta i ne radi se na pripremanju OCD za aktivno i smisleno učešće u ovom procesu.

Poglavlje 27 je jedno od 35 poglavlja u procesu pregovora za pristupanje Evropskoj uniji. Nezvanično, prema prethodnim iskustvima proširenja EU, ova poglavlja se mogu podijeliti na laka, srednja i teška. Poglavlje 27 se smatra vrlo teškim poglavljem, prvenstveno zbog izuzetno kompleksne dokumentacije (pravnih dokumenata EU/acquis), koja je razvrstana u nekoliko cjelina i broji preko 200 pravnih akata. Te cjeline su: horizontalno zakonodavstvo, zaštita zraka, klimatske promjene, upravljanje otpadom, upravljanje vodama, zaštita prirode i biodiverziteta, kontrola industrijskog zagađenja, hemikalije, genetski modifikovani organizmi (GMO), buka i šumarstvo.

Da bi se uskladili propisi za zaštitu okoliša, potrebna je visoko funkcionalna administracija na svim nivoima kao i značajna finansijska ulaganja, te aktivan pristup civilnog društva.

Kada je riječ o aktivnom pristupu organizacija civilnog društva pitanju Poglavlja 27, ilustrativan primjer su produkcija dva izvještaja iz sjene koji su detaljno bave procjenom stanja zakonodavstva i administracije u oblasti okoliša u kontekstu Poglavlja 27, kojima se ukazuje na potrebu aktivnijeg uključivanja organizacija civilnog društva u ovaj proces, ali također svjedoče o značajnom nivou ekspertize civilnog društva i spremnosti za učešće u ovim procesima.

4 https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/guidelines-implementation-green-agenda-western-balkans_en (pristupljeno novembar 2023)

5 <https://tacso.eu/what-we-do/enabling-environment-for-civil-society-development/> (pristupljeno septembar 2023.)

6 <https://nestprojekt.ba/baza-znanja/poglavlje-27/> (pristupljeno novembar 2023)

Izveštaju iz sjene⁷ koji je objavljen 2020. godine, detaljno su analizirani zakonski i pravni okviri na državnom nivou, kao i nivoima Federacije BiH, Republike Srpske i Brčko Distrikta. U ovom izvještaju su obrađene oblasti: horizontalno zakonodavstvo, sektor vodoprivrede, industrijsko zagađenje, kvalitet zraka i klimatske promjene, i zaštita prirode. Izvještaj također sadrži set preporuka prema institucijama u cilju rješavanja problema koji su prioritet, a pri tom ukazuju na spremnost organizacija civilnog društva da zajedno sa nadležnim institucijama aktivno učestvuju u njihovoj realizaciji.

Drugi Izvještaj iz sjene⁸ obuhvata period od novembra 2019. do novembra 2021. godine i rezultat je rada organizacija koje se bave zaštitom okoliša, okupljenih u neformalnu koaliciju Partnerstvo 27. Ovaj izvještaj predstavlja nastavak praćenja i analize stanja u zakonodavstvu koje tretira pitanja zaštite okoliša na pomenuta četiri nivoa vlasti (državnom, FBiH, RS i BD), a u odnosu na evropske pravne akte u oblasti zaštite okoliša. U ovom izvještaju je pored analize oblasti horizontalnog zakonodavstva, sektora vodoprivrede, industrijskog zagađenja, kvaliteta zraka i klimatskih promjena i zaštite prirode, urađena i analiza teme buke u okolišu. U sklopu ovog izvještaja se također nalaze dva prijedloga izmjene zakona (Zakon o zaštiti prirode i Zakon o koncesijama). Oblasti hemikalija i otpada nisu obrađene u ovom izvještaju. Vrlo važan aspekt ovog izvještaja jeste činjenica da su oblasti obrađene u skladu sa praktičnim iskustvom OCD, pa samim time i preporuke predložene u izvještaju su date na osnovu iskustava u praksi i uočenih problema. I u ovom izvještaju je iskazan interes OCD, koje čine neformalnu grupu Partnerstvo 27 i koja stoji iza ovih izvještaja, za aktivnije učešće i angažman OCD u predstojećim pregovorima oko Poglavlja 27.

Metodologija istraživanja

Imajući u vidu da su vremenski period za ovu analizu i dostupni ljudski resursi bili prilično ograničeni, ovaj dokument će predstaviti samo neka osnovna zapažanja i preporuke. Takođe, pažnja je isključivo na udruženjima građana, kao najaktivnijoj i najbrojnijoj grupi društvenih subjekata u civilnom društvu.

Treba napomenuti da je u analizi poseban akcenat stavljen na procjenu stanja OCD u odnosu na potrebe koje zahtijeva proces usklađivanja zakonodavstva (pravnog naslijeđa) EU sa propisima u BiH, a u procesu pregovora za poglavlje 27, a koje se odnosi na teme zaštite okoliša i klimatskih promjena. To ne znači da se ta oblast smatra važnijom od drugih oblasti djelovanja OCD za životnu sredinu, već da je odluka o statusu kandidata za BiH, tu temu učinila aktuelnijom, imajući u vidu zahtjevnost procesa pregovora i ograničene kapacitete OCD, koje bi trebalo u relativno kratkom vremenu dodatno ojačati, kao i umrežiti ih.

Najveći dio informacija je dobijen od OCD putem upitnika i fokus grupe, a neka važnija zapažanja će biti predstavljena uopšteno, zbirno i bez navođenja koja OCD je izvor informacije. Razlog tome je što smatramo da za analizu te informacije nisu ključne. Sa druge strane, vrlo je važno da predstavnici OCD budu što što otvoreniji i objektivniji u davanju odgovora, te stoga odgovori neće biti objavljeni u izvornom obliku i sa izvorom informacije, sa ciljem zaštite podataka učesnika.

7 Izvještaj iz sjene: Provjera stvarnog stanja ekoloških zakona u BiH i putevi za napredak, Centar za životnu sredinu, Banja Luka, 2020.

<https://czzs.org/wp-content/uploads/2020/09/Izvjestaj-iz-sjene.pdf> (pristupljeno septembar 2023.)

8 Izvještaj iz sjene: Okolišno zakonodavstvo u BiH: Koliko smo napredovali na putu prema Evropskoj uniji?, Zenica 2022, <https://www.ekoforumzenica.ba/wp-content/uploads/2022/03/Izvjestaj-iz-sjene-2022.pdf> (pristupljeno septembar 2023.)

Namjera nije bila da se predstavi uljepšana sliku stanja, već da se dobiju iskreni odgovori o stvarnim kapacitetima, stručnosti, problemima, izazovima i slično. U istraživanju je učestvovalo ukupno 45 OCD.

Zaključci i preporuke su rezultat sagledavanja svih odgovora dobijenih od OCD kroz upitnik i u razgovoru u okviru fokus grupe, te drugih dostupnih informacija relevantnih za temu analize, ali i stavova autora koji su zasnovani na dugogodišnjem iskustvu rada u oblasti istraživanja. Informacije su djelomično predstavljene u formi nedostataka i potreba sa jedne strane, te kapaciteta i mogućnosti udruženja, sa druge strane. Dokument je struktuiran tako da daje osvrt na različite kapacitete kombinacijom zaključaka iz analize istraživanja upitnika i fokus grupe.

Upitnici su dostavljeni na sve email adrese iz baze podataka CPCD za udruženja u oblasti zaštite okoliša koja sadrži kontakte 241 OCD. Treba napomenuti da baza podataka uključuje i OCD koje su lovačka ili ribolovačka društva, turističke i razvojne organizacije, planinarska i izviđačka društva, te druge OCD kojima zaštita okoliša nije primarna oblast djelovanja. Ostavljena je mogućnost da sve OCD koje su zainteresovane za temu istraživanja daju svoj doprinos. Sa druge strane, neki od odgovora koje smo dobili od tih udruženja po svom sadržaju odudaraju od prosječnih odgovora OCD kojima je tema zaštita okoliša primarna djelatnost, te su neki od tih odgovora zamemareni u procesu sagledavanja ukupne slike stanja.

Ukupno je pristiglo 45 popunjenih upitnika od pojedinačnih OCD. Za dvije OCD su po dva predstavnika popunila upitnik, te smo uzeli u obzir samo upitnike koje su popunile osobe koje bi po svojoj funkciji u OCD trebale imati tačnije informacije. Spisak OCD koje su dostavile upitnike se nalazi u Prilogu 1.

Prema položaju unutar organizacija civilnog društva (OCD), većina ispitanika koji su popunili upitnike zauzima izvršne pozicije u tim organizacijama i posjeduju dugogodišnje iskustvo rada u oblasti zaštite okoliša. Vjerujemo da su informacije dobivene putem upitnika najpreciznije u trenutačnom kontekstu.

Kada je riječ o geografskom rasprostranjenosti OCD koje su sudjelovale u istraživanju, primjećuje se prisutnost u svim regijama Bosne i Hercegovine. Međutim, u pogledu spolne raznolikosti ispitanika, uočava se neravnoteža. Od ukupno 45 pristiglih odgovora, samo 11 osoba koje je popunilo upitnik je ženskog spola, dok su 34 osobe muškog spola.

Fokus grupa predstavlja važan alat u istraživanju kapaciteta civilnog društva, pružajući dublje uvide, razumijevanje i kontekstualne informacije o specifičnim pitanjima ili izazovima s kojima se organizacije suočavaju. Ova metoda istraživanja uključuje grupu pojedinaca koji dijele određene karakteristike ili iskustva i okupljaju se kako bi slobodno diskutovali o temama od interesa. U kontekstu istraživanja kapaciteta civilnog društva, fokus grupa ima nekoliko ključnih funkcija, kao što je dubinsko istraživanje mišljenja, stavova i percepcija učesnika o trenutnom stanju civilnog društva. Kroz otvoreni dijalog, istraživači mogu dobiti bogatstvo informacija o izazovima, resursima, potrebama i mogućnostima koje organizacije unutar civilnog društva doživljavaju.

Također, fokus grupa može služiti kao alat za identifikaciju prioriteta i potreba unutar sektora civilnog društva. Učesnici mogu iznijeti svoje perspektive pitanjima/oblastima koja smatraju ključnima na koje bi se organizacije trebale fokusirati kako bi bile učinkovitije u svom radu.

Nakon preliminarne analize odgovora koje smo dobili putem upitnika, od ukupno 45 OCD smo izabrali 15 OCD za koje smo procijenili da imaju više iskustva u oblastima istraživanja i dostavili im poziv za učešće na sastanku fokus grupe. Na poziv se odazvalo 8 OCD, a sastanak je održan 19. maja 2023. godine u prostorijama Centra za promociju civilnog društva u Sarajevu. Sastanak je trajao dva sata, a učesnici su dali svoje odgovore na ukupno osam pitanja.

Treba napomenuti da smo ovaj sastanak nazvali fokus grupom, iako nije zadovoljavao sve uslove koje fokus grupa treba da ispuni, a prije svega uslov da se učesnici ne poznaju međusobno, te da ne poznaju osobu koja vodi sastanak fokus grupe. Međutim, ako zanemarimo ove dvije okolnosti, ostali aspekti su bili zadovoljeni. Sa druge strane, format sastanka nije odgovarao ni jednom drugom modelu sastanaka, tako da smo zadržali naziv fokus grupa.

Učesnici su imali okvirno po jednu minutu vremena za odgovor na svako pitanje i mogućnost da nakon što svi učesnici odgovore, dopune svoj odgovor ili ga koriguju.

Spisak učesnika fokus grupe se nalazi u Prilogu 2.

4

ANALIZA KAPACITETA I POTREBA OCD

Ovo poglavlje daje pregled stanja kapaciteta podijeljenih na nekoliko segmenata. Analiza ljudskih kapaciteta se odnosi na prosječni broj angažiranog osoblja i članova OCD, kao i volontera i potencijalnog uključivanja novih i/ili mladih članova, angažovanju lokalne zajednice, te iskustvu i stručnosti osoblja OCD iz zaštite okoliša.

Analiza tema i programa rada OCD je fokusirana na analizu koje su teme iz oblasti zaštite okoliša koje OCD smatraju prioritetnim, pregled tema kojima se OCD bave i u čemu su se profilirali. U odnosu na ove teme, sagledane su teme koje su sastavni dio Poglavlja 27, te je primjetan jaz između trenutnih kapaciteta OCD, tema kojima se bave i potencijalnog razvoja oblasti zaštite okoliša u kontekstu predstojećih pregovora za Poglavlje 27.

Analiza interne stabilnosti, ustrojstva i kapaciteta OCD je fokusirana na (ne)postojanje strateških planova za razvoj OCD, finansiranje OCD i odnos sa donatorima u kontekstu finansiranja i programiranja finansiranja, te dugoročnosti i održivosti mreža OCD nakon završetka projekata, kao i međusobnu saradnju između OCD.

Analiza ljudskih kapaciteta

Kada je riječ o prosječnom broju stalno angažiranih osoba u OCD tijekom protekle tri godine, odgovori iz upitnika se kreću od nula do 50. Međutim, smatramo da je realniji raspon od 0 do 16 osoba. Potrebno je naglasiti da su odgovori veći od 16 (broj stalno angažiranih osoba) uglavnom stigli od planinarskih društava, te da nije nužno postavljeno pitanje shvaćeno na pravilan način. Značajno je primijetiti da je 9 OCD-ova navelo da nemaju stalno angažiranih osoba, što implicira da vjerojatno nemaju kontinuirane aktivnosti.

U vezi s prosječnim brojem aktivnih članova tokom protekle tri godine, odgovori variraju od 2 člana do 16 000 članova. Ovdje se također ističu lovačka i planinarska udruženja, pa bi realniji opseg bio od 2 do 220 članova. Važno je napomenuti da je 6 OCD-ova s manje od 10 članova, pa treba razmotriti razloge za tako ograničen broj članova, te preporučiti dodatno posvećivanje pažnje tom pitanju. Kada je riječ o ukupnom broju članova, dobiveni podaci su vrlo slični prethodnom pitanju, s manjim odstupanjima kod manjih OCD-ova, i kreću se u rasponu od 2 do 16 000 članova. Ovdje se otvara pitanje da li OCD uopšte prave razliku između aktivnih članova i onih koji su registrovani, tj. stalno angažovani. Također, može se zaključiti da rad s članstvom i njihovo uključivanje u aktivnosti organizacija vjerojatno ima veći potencijal nego što to OCD trenutno prepoznaju.

Prema tome, možemo zaključiti da broj članova zavisi od vrste organizacije, te da pojedine organizacije nemaju koncept članstva. Možemo pretpostaviti da bi određene OCD mogle imati značajniji uticaj ukoliko bi imale princip otvorenog članstva ili ukoliko bi se posvetile angažovanju volontera, te bi time potencijalno mogle ostvariti značajniji uticaj na mobilizaciju građana iz lokalnih zajednica.

Samim time, pokrenute inicijative bi mogle imati jači odjek u medijima i među lokalnim stanovništvom, koje bi bilo više poznato za značajem aktualnih pitanja i problema zaštite okoliša u njihovoj okolini. Mobilizacija građana naglašava princip zajedničke odgovornosti prema zaštiti okoliša, kao i podizanje svijesti, te praćenje i nadzor upravljanja prirodnim resursima i okolišem. To u konačnici doprinosi boljem kvalitetu života, jer čist vazduh, čista voda i zdrava priroda doprinose boljem zdravlju i opštem blagostanju ljudi. U suštini, mobilizacija građana za borbu za zaštitu okoliša osnažuje društvo da preuzme odgovornost za svoju planetu i doprinese očuvanju prirode i resursa koji su neophodni za održivu budućnost.

Kada je riječ o području djelovanja OCD, dobiveni odgovori su raspoređeni prema različitim nivoima: općina (24), grad (18), kanton (19), entitet (18), BiH (27) i šire (19). Moguće je bilo označavanje više opcija. Navedeni odgovori sugerišu da većina OCD-a djeluje na lokalnoj razini. Međutim, otvara se pitanje kako OCD-i percipiraju djelovanje na razini BiH i šire, s obzirom na broj angažiranih osoba. Vrlo je vjerojatno da su određene aktivnosti ili projekti koje provode u saradnji s drugim OCD-ima u Bosni i Hercegovini ili regiji u skladu s ovim kriterijima.

8. Područje djelovanja (moguće označiti više opcija):

Na upit o tome imaju li OCD-i definirane programe u određenim područjima i jesu li neke osobe uglavnom fokusirane na jedno ili dva područja, dobiveni odgovori ukazuju da od ukupno 45 OCD, polovina OCD-a ima definirane programe, dok polovina OCD-a to nema. Analizom odgovora o nazivima tih programa, zaključuje se da bi dodatnih 9 OCD-a vjerojatno moglo zbuniti koncept programskih područja i možda ih miješa s područjima djelovanja i projektima. S obzirom na to, samo 14 od ukupno 45 OCD-a koji su sudjelovali u istraživanju ima jasno definirane programe, što se može smatrati nedostatkom.

Kada je riječ o broju stabilnih OCD-a iz oblasti zaštite okoliša, ispitanici su naveli da prepoznaju između 2 i 6 organizacija koje bi smatrali dobro organiziranima i snažnima. Te organizacije se odlikuju precizno utvrđenim ulogama i odgovornostima za svoje članove i timove, uz ključnu ulogu komunikacije unutar OCD-a, kao i sa širom javnošću i partnerima. Osoblje angažirano u takvim OCD-ima posvećeno je puno radno vrijeme, što omogućava kontinuirani angažman na projektima.

Snažne organizacije uživaju ugled i povjerenje u zajednicama, otvorene su za suradnju s vladinim i nevladinim sektorima te imaju sposobnost djelovanja na različitim razinama, od lokalne do međunarodne.

Važno je napomenuti da takve organizacije posjeduju potrebne kapacitete i resurse za ostvarivanje svoje vizije, te imaju stabilne i održive kapacitete za dugoročno djelovanje. Njihove aktivnosti obuhvaćaju različite aspekte zaštite okoliša, ali nisu isključivo ovisne o grantovima. Imaju jasno definiranu viziju, misiju i strategiju, te aktivno surađuju s drugim organizacijama, što ih čini prepoznatljivima u javnosti. Snažne OCD-e karakterizira značajan utjecaj na proces donošenja odluka, kako u vladinom sektoru tako i u nevladinim inicijativama, iako se ne moraju baviti svim aspektima zaštite okoliša. Uprkos širokom djelovanju, drže se visokih standarda u svom radu.

S druge strane, većina predstavnika OCD-a naglašava ključnu slabost u ljudskim kapacitetima. Starost aktivnih članova, uglavnom starijih od 40 godina, predstavlja izazov, a problem je i zadržavanje mladih ljudi, koji često napuštaju zemlju nakon završetka fakulteta. Nedostatak kapaciteta ljudskih resursa u smislu obuke i stručnosti dodatno komplicira situaciju. Finansijska održivost također se prepoznaje kao ključna slabost. OCD-ovi često su previše zavisni o grantovima i projektima, izlažući ih ranjivosti tokom fluktuacija u finansiranju. Dodatno, nedostaje finansijska podrška za osnovne aktivnosti OCD-a, s obzirom da je fokus često usmjeren na projekte umjesto na dugoročne programe.

Kada analiziramo ključne karakteristike organizacija civilnog društva (OCD) posvećenih zaštiti okoliša u Bosni i Hercegovini, primjećujemo nekoliko značajnih aspekata koje su učesnici istraživanja istakli. Mnogi pojedinci i grupe unutar OCD-a u BiH opisuju sebe kao inovativne i istrajne. Postoji izražen nedostatak strpljenja prema postojećem stanju, s odlučnošću da se aktivno bore za promjene i unapređenja u oblasti zaštite okoliša. OCD-i su široko rasprostranjeni u Bosni i Hercegovini, obuhvatajući organizacije, pokrete i inicijative. Velik broj pojedinaca iskazuje strast i predanost u angažmanu za bolju budućnost zemlje, izražavajući otpor prema domaćem i stranom uticaju. Povezanost pojedinaca i organizacija sa OCD-ima izvan zemlje pruža važnu podršku i resurse za lokalne inicijative, omogućavajući razmjenu iskustava, najboljih praksi i resursa u postizanju zajedničkih ciljeva.

Pojedinci u sektoru OCD-a u Bosni i Hercegovini stekli su značajno iskustvo i stručnost tijekom dugogodišnjeg rada, postajući stručnjaci u svojim oblastima. Unatoč ograničenim resursima, OCD često pokazuju solidarnost i požrtvovanost, spremne su suočiti se s izazovima i boriti se za svoje ciljeve. Iskustvo ih je naučilo kako odoljeti pritiscima i ne podleći nametnutim podjelama, fokusirajući se na ostvarivanje svojih ciljeva i željenih promjena. Povećana svijest o bogatstvu prirodnih resursa i njihova važnost motivira ljude u OCD sektoru u Bosni i Hercegovini da se bore za očuvanje tih prirodnih vrijednosti. Njihova posvećenost proizlazi iz ljubavi prema ljudima, prirodi, domovini i lokalnoj zajednici, igrajući ključnu ulogu u njihovom angažmanu. Ove karakteristike služe kao temelj za pozitivne promjene i unapređenja u oblasti zaštite okoliša u Bosni i Hercegovini, pružajući osnovu za dalji razvoj i jačanje OCD-a u zemlji.

Teme i programi rada OCD

Upitnik u okviru ovog istraživanja je sadržavao nekoliko grupa pitanja povezanih s područjima obuhvaćenim Poglavljem 27 procesa pristupanja EU (horizontalno zakonodavstvo, kvalitet voda, kvalitet zraka, upravljanje otpadom, zaštita prirode, industrijsko zagađenje i upravljanje rizicima, hemikalije, buka, civilna zaštita i klimatske promjene), ali i nekoliko pitanja koja nisu obuhvaćena Poglavljem 27, a imaju potencijalno značajan utjecaj na okoliš, kao što su energija (Poglavlje 15), transport (Poglavlje 14) i poljoprivreda (Poglavlje 11).

Prema odgovorima iz upitnika, teme kojima OCD najviše pažnje posvećuju su zaštita prirode, upravljanje otpadom, kvalitet voda i klimatske promjene. Teme kojima se najmanje posvećuju su buka, hemikalije, kontrola industrijskog zagađenja i upravljanje rizikom, te civilna zaštita.

Kada je riječ o procjeni stepena praćenja događaja i novosti u spomenutim područjima na području djelovanja OCD, teme o kojima OCD-i najviše informišu su identične kao i kod prethodnog pitanja: zaštita prirode, upravljanje otpadom, kvaliteta vode i klimatske promjene, uz dodatak horizontalnog zakonodavstva. S druge strane, područja koja privlače najmanje pažnje za informisanje su uglavnom ista: buka, hemikalije, kontrola industrijskog zagađenja i upravljanje rizicima. Izdvaja se jedino to da se na temu civilne zaštite informira više nego na temu transporta.

Sljedeća pitanja fokusirala se na poznavanje zakona i propisa u tim oblastima, i to na području djelovanja OCD-a. Poznavanje zakonodavstva paralelno prati prethodno navedene teme. Najviše se poznaju zakoni vezani uz zaštitu prirode, slijede ih zakoni o upravljanju otpadom, kvaliteti vode i klimatskim promjenama. Zakoni koji regulišu kontrolu industrijskog zagađenja i upravljanje rizicima, te područje hemikalija, buke i transporta, privlače najmanje pozornost.

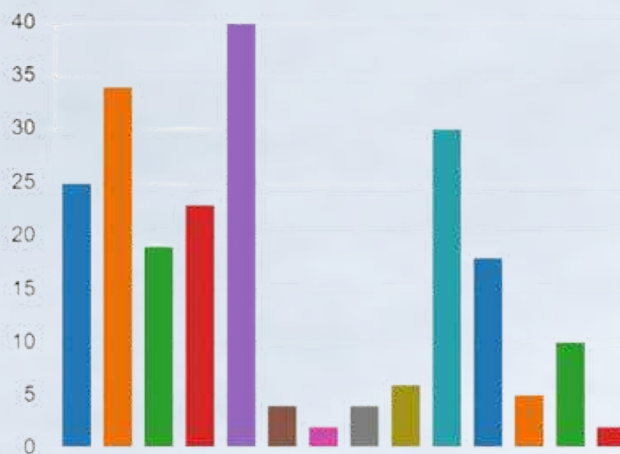
Grupa pitanja o nivou stručnosti u navedenim područjima unutar OCD-a je ukazala na to da se znanja i iskustva najviše prenose među OCD-ima u područjima koja su već bila istaknuta u prethodnim odgovorima: zaštita prirode, upravljanje otpadom, klimatske promjene i kvaliteta vode. S druge strane, znanje u područjima hemikalija, buke, transporta, kao i za kontrolu industrijskog zagađenja i upravljanje rizicima je manje prisutno. Za oblasti kontrola industrijskog zagađenja i upravljanje rizicima, civilnu zaštitu i poljoprivredu, 10 OCD-a izjavilo je da nema nikakvo znanje.

OCD su procijenile razliku između važnosti i hitnosti u rješavanju problema u pojedinim područjima, te kapacitete OCD-a u Bosni i Hercegovini za suočavanje s tim problemima i izazovima, te su se istakle znatne razlike u područjima hemikalija, kontrole industrijskog zagađenja i upravljanja rizicima, klimatskih promjena i horizontalnog zakonodavstva. S druge strane, male razlike u percepciji važnosti i hitnosti primijećene su u područjima poput transporta, zaštite prirode i civilne zaštite. Primjetno je da se mišljenja OCD-a znatno razlikuju u pogledu hitnosti djelovanja i kapaciteta u oblasti buke.

Ispitanici su prepoznali kao vrlo značajne oblasti u kojima bi željeli proširiti svoje znanje zaštitu prirode, kvalitet voda, klimatske promjene i horizontalno zakonodavstvo. Oblasti srednjeg prioriteta su: upravljanje otpadom, kvalitet vazduha, poljoprivreda i energija. Oblasti niskog prioriteta su: civilna zaštita, transport, kontrola industrijskog zagađenja i upravljanje rizikom, buka i hemikalije. Ono što upada u oči jeste da ovi podaci pokazuju da OCD **imaju mali interes za sticanje znanja u oblastima u kojima već nisu aktivni ili u kojima imaju nizak nivo znanja**, bez obzira što postoji realna potreba za djelovanjem u tim oblastima. Prema tome, postoji opasnost da u budućnosti oblasti niskog prioriteta ostanu zapostavljene i da se ne razviju kapaciteti u budućnosti, kako bi se neke organizacije mogle baviti oblastima koje se sada ne smatraju prioritetnima, a koje su dio Poglavlja 27, te je **neophodno izgraditi kapacitete** kako bi se adekvatnije moglo pristupiti pregovorima.

25. Ukoliko postoji razlika u nivou trenutnog znanja i onog koje biste željeli imati u roku od 2-3 godine u pojedinim oblastima, navedite 5 prioriternih oblasti za vaše udruženje u kojima biste željeli da podignete nivo znanja i stručnosti:

horizontalno zakonodavstvo	25
kvalitet voda	34
kvalitet vazduha	19
upravljanje otpadom	23
zaštita prirode	40
kontrola industrijskog zagađenj...	4
hemikalije	2
buka	4
civilna zaštita	6
klimatske promjene	30
energija	18
transport	5
poljoprivreda	10
Other	2

Pored toga, ove navedene **prioritetne oblasti** su ujedno i **najrazvijenije oblasti** zaštite okoliša kojima se bavi većina organizacija. Naprimjer Koalicija za zaštitu rijeka je stekla značajnu ekspertizu iz oblasti zaštite voda, te generalno dobar uspjeh je ostvaren u oblastima zaštite prirode i kvaliteta voda. Međutim, teme održivog transporta, buke i hemikalija ostaju potpuno po strani, izuzev djelatnosti u oblasti hemikalija kroz projekat POPs, koji implementira UNDP u Bosni i Hercegovini, a koji ima za cilj rješavanje problema Persistentnih organskih onečišćujućih tvari (POPs) u industrijskom i opasnom sektoru otpada. Kroz ovaj projekat se nastoji poboljšati upravljanje medicinskim otpadom, promovirati praksa zelene hemije u industriji i poljoprivredi, te eliminacija postojećih skladišta otpada s POP-ovima. Prema tome, možemo pretpostaviti da upravo **oblasti zaštite okoliša koje su nisu dovoljno zastupljene i o kojima ne postoji zadovoljavajući nivo ekspertize, zahtijevaju veću pažnju od strane stručnjaka, aktivista, nadležnih institucija i donatora.**

Vrlo je moguće da u budućnosti pomenute zanemarene oblasti postanu centar interesovanja, što bi moglo implicirati nezadovoljavajućim rezultatima uslijed generalne nezainteresovanosti organizacija, te nespremnosti i nepoznavanja ovih tema. Naprimjer, BiH ne postoje podaci o uticaju buke na okoliš, niti eksperti koji se na bilo koji način bave ovom temom. Pored toga, **ne postoji OCD koja se bavi tematikom rudarstva**, uprkos opravdanoj sumnji u buduću masovnu eksploataciju ruda širom Bosne i Hercegovine. Tematika rudarstva ostaje na aktivizmu vezanom za pojedinačne slučajeve u lokalnim zajednicama u kojima su počela geološka istraživanja uprkos protivljenju lokalnog stanovništva. Prema tome, **neophodno je raditi na strategiji izgradnje u oblastima koje se trenutno smatraju oblastima niskog prioriteta.**

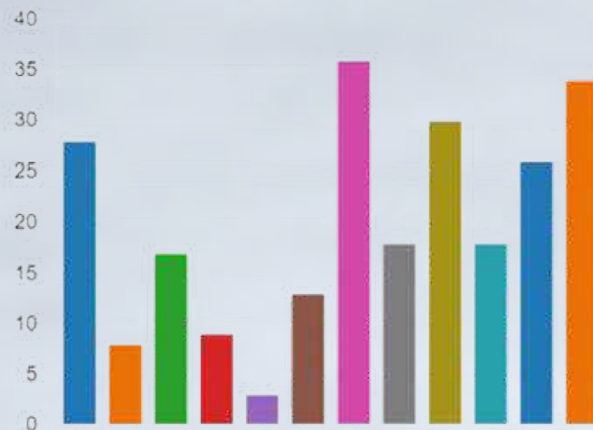
Na pitanje o procjeni matične/vlastite OCD u pogledu poznavanja procesa pridruživanja BiH Evropskoj uniji, u pogledu programa predpristupne pomoći (CARDS, IPA i sl), podizanja kapaciteta institucija i usklađivanja zakonodavstva BiH sa propisima Evropske unije u oblasti zaštite okoliša, samo oko jedna četvrtina ispitanika smatra da odlično i dobro poznaju navedene procese, dok polovina ispitanika smatra da ove procese poznaju zadovoljavajuće, što bi značilo da **većina OCD smatra da njihova organizacija ima prosječno razumijevanje i uključenost u proces pridruživanja EU i usklađivanja s europskim zakonodavstvom u području zaštite okoliša.** Jedna četvrtina ispitanika se izjasnila da ove procese poznaje slabo. Ovo sugerira da postoji raznolikost mišljenja i razina angažmana među organizacijama civilnog društva u BiH u vezi s pridruživanjem EU i usklađivanjem s europskim normama u području zaštite okoliša. Organizacijama koje su označile niže ocjene će trebati dodatna podršku i resursi kako bi se bolje uputile i aktivno sudjelovale u ovim procesima.

Ukoliko bi se uzele ove ocjene kao realno stanje, to ne bi bio loš rezultat i ne bi bilo mnogo razloga za zabrinutost. Međutim, naredno pitanje je tražilo da OCD ukratko opišu najvažnija znanja i iskustva, ukoliko su dali ocjenu između 1 i 4. Iz odgovora se moglo zaključiti da velika većina OCD koje su dale sebi pozitivne ocjene **uopšte nije upoznata sa pomenutim procesima** i šta oni predstavljaju. Odgovori su veoma kratki i ne daju dovoljno informacija da bi se drugačije moglo zaključiti. Takođe, programi CARDS i IPA se isključivo pominju u kontekstu prijave na projekte za OCD.

Manji broj OCD je dao odgovore koji uistinu potvrđuju da poznaju termine i procese o kojima je riječ.

28. Procijenite trenutni nivo znanja i vještina u pojedinim oblastima rada vašeg udruženja i označite 5 prioriternih oblasti u kojima biste željeli da dobijete dodatnu edukaciju i/ili podršku

Ovakvo stanje znanja u ovim temama je potvrdilo i naredno pitanje, koje je glasilo “U slučaju da ste učestvovali u nekim procesima u vezi sa EU integracijama BiH u oblastima zaštite okoliša i klimatskih promjena, možete li nam reći kakva su vaša iskustva, bez obzira da li su pozitivna ili negativna”. OCD koje su odgovorile na način koji je potvrđivao da poznaju temu o kojoj je riječ, su između ostalog naglasili, da je često problem manjak razumijevanja i kapaciteta u ovim oblastima u samim institucijama, kao i da OCD nemaju kapaciteta da se uključe u ove oblasti i da ih se često koristi samo da bi se zadovoljila forma učešća javnosti u procesu, a bez da imaju stvarno pravo glasa i učestvovanja u donošenju odluka.

U posljednjem pitanju se tražilo da se označi 5 prioriternih oblasti u kojima bi ispitanici željeli da dobiju dodatnu edukaciju i/ili podršku. Ispitanici su naveli kao prioriterni oblasti: interno planiranje (akciono, programsko, strateško), prikupljanje sredstava za rad udruženja, poznavanje procesa EU integracija i vođenje kampanja i zagovaranje. Srednji prioritet imaju oblasti: umrežavanje i saradnja sa drugim organizacijama, uključivanje članova u aktivnosti udruženja, korištenje pravnih mogućnosti djelovanja, poznavanje zakona koji definišu rad udruženja, odnosi sa javnošću i komunikacija sa medijima. Nizak prioritet su kvalitetna komunikacija unutar udruženja, interne procedure (izvještavanje, finansije, opisi poslova i sl.) i najniži prioritet je vođenje dokumentacije (arhiva, foto, video).

Analiza interne stabilnosti, ustrojstva i kapaciteta OCD

Kada se radi o pitanju imaju li OCD-i izrađen i usvojen strateški plan razvoja, dobili smo 20 pozitivnih i 25 negativnih odgovora. Dodatna pitanja (kao što su godina usvajanja plana, period za koji je plan izrađen i učestalost ocjenjivanja provedbe plana) sugerišu da 9 OCD-a koja su pozitivno odgovorila na početno pitanje zapravo nemaju dovoljno informacija i znanja o svrsi strateškog planiranja i načinu njegove izrade i upotrebe za dobrobit OCD-a. Samo 11 OCD-a od ukupnog broja očigledno razumije koncept strateškog plana na prikladan način.

Kada je riječ o OCD-ima koji su negativno odgovorili na pitanje o posjedovanju izrađenog i usvojenog strateškog plana razvoja, razlozi za ovakvo stanje su vrlo raznoliki. Oni uključuju nedostatak stručnosti, nedostatak finansijskih sredstava za rad OCD-a ili za izradu strateškog plana, nedostatak konstantnog djelovanja OCD-a, neslaganje među članovima, trenutno izrađivanje plana, administrativne prepreke, prisutnost godišnjih ili programskih planova, nedostatak vremena itd. Ohrabrujuće je primijetiti da samo 3 od 25 OCD-a negativno odgovaraju na pitanje o želji za izradom strateškog plana.

Što se tiče saradnje između OCD-a bez projekata, odgovori variraju. Neki smatraju da saradnja postoji i bez projekata, ali da oni olakšavaju tu saradnju, dok drugi tvrde da bi saradnja bila prisutna samo u mjeri u kojoj postoje zajednički interesi za OCD. Što se tiče mreža i koalicija, većina učesnika izražava skeptičnost prema njihovom dugoročnom opstanku nakon završetka projekata. Mnoge mreže su prestale postojati nakon projekata, a iako je moguća suradnja izvan projektnog konteksta, članovi mreža bi trebali aktivno doprinosti iz vlastitih resursa. Međutim, nisu uvijek sigurni da li su mreže koje su se održale imale kontinuitet finansijske podrške ili su jedno vrijeme postojale bez vanjskog finansiranja. Navedeno je nekoliko konkretnih primjera kao što su Koalicija za rijeke, Mreža Aarhus centra, Mreža za zaštitu prirode u BiH i Grupa za čist zrak (Tuzla). Ovi primjeri ukazuju na mogućnost dugoročnog opstanka mreža nakon završetka projekata, ali također sugerišu potrebu za finansijskom stabilnošću kako bi se osiguralo kontinuirano djelovanje mreža civilnog društva.

Obzirom da donatori definišu oblasti, prioritete, prihvatljive i obavezne aktivnosti, kao i mnoge druge aspekte, većina učesnika istraživanja je izrazila stav da donatori značajno utječu na aktivnosti, pa čak i stavove i prioritete organizacija civilnog društva. Donatori često nameću određene probleme i teme (npr. rodna ravnopravnost i ekologija, ekofeminizam, mladi i okoliš) koje OCD moraju uključiti u svoje projekte kako bi dobili finansijsku podršku. Konstantno mijenjanje prioriteta donatora može dovesti do fragmentacije područja zaštite okoliša, jer se mnoge OCD počinju baviti različitim temama kako bi se prilagodile donatorskim zahtjevima. To može dugoročno oslabiti sektor OCD-a za zaštitu okoliša. Učesnici su istakli važnost toga da OCD trebaju definirati probleme i prioritete prema njihovom iskustvu i znanju, umjesto da im se nametnu od strane donatora, pa tako postoji uvjerenje da iskusne i mudre OCD mogu "okrenuti situaciju sebi u korist" i iskoristiti donatorske prilike za svoje ciljeve.

Činjenica je da svaki donator ima svoje ciljeve i interese koji oblikuju pozive za projekte i tematske prioritete. Učesnici su istakli da OCD-e trebaju biti svjesne potrebe za prilagodbom svojih prioriteta, a isto kako bi se uklopile u donatorske pozive. Istovremeno, preporučuju da OCD jasno artikuliraju svoje stavove prema donatorima. Pored toga, donatori često zloupotrebljavaju ovisnost OCD o projektima kako bi nametnuli svoje uvjete i prioritete. Učesnici su primjetili tokom svog dugogodišnjeg rada da različiti donatori imaju različite pristupe, često i negativne kada je riječ o kopiranju metodologije i krađi ideja za projekte od OCD-a. Sve u svemu, donatori imaju značajan utjecaj na rad OCD-a u području zaštite okoliša/životne sredine, te postoje izazovi povezani s prilagodbom njihovim zahtjevima i održavanjem autonomije u određivanju prioriteta u ovoj oblasti.

Učesnici istraživanja su ocjenili kapacitete i spremnost OCD u Bosni i Hercegovini u vezi s predpristupnim pregovorima s Europskom unijom, posebice u kontekstu Poglavlja 27 o životnoj sredini i klimatskim promjenama, kao loše i nedovoljne. Kada se detaljnije razmotre te procjene, različiti sudionici su naglasili različite aspekte. Neki su istaknuli veliki pravni jaz koji BiH treba prevladati kako bi se uskladila s više od 200 direktiva EU. Brine ih nedostatak razumijevanja potrebe za usklađenošću među političarima te strah od visokih kazni od strane EU zbog neusklađenih propisa. Stoga su neki predložili usmjeravanje IPA grantova prema pravnicima i drugim stručnjacima kako bi BiH stekla veće kapacitete za pregovore i usklađivanje. Postavlja se i pitanje pregovaračke pozicije BiH, s obzirom na nisku ekonomsku i političku moć. Neki smatraju da BiH nema dovoljno prostora za pregovaranje te da će biti prisiljena prihvatiti direktive EU bez pregovora.

Većina učesnika ističe nedostatak potrebnog znanja i kapaciteta kod većine OCD-a za aktivno sudjelovanje u pregovorima. Iako se spominju Centar za životnu sredinu i Arhus Centar kao potencijalno sposobni, naglašava se da jačanje kapaciteta zahtijeva puno vremena. Dodatno, ističe se da je BiH izgubila mnogo stručnjaka u ovoj oblasti, otežavajući proces pregovora. Nedostatak konsenzusa u različitim područjima, poput spalionica otpada, doprinosi manjku koordinacije među OCD-ima, a potrebno je uspostaviti sistem suradnje među njima. Postavlja se i pitanje integriteta pojedinih stručnjaka, s obzirom na finansijsku korist, iako to možda nije u skladu s njihovim integritetom i uvjerenjima. Naposljetku, neki sudionici su postavili pitanje o tome trebaju li se OCD-i uopće baviti ovom temom ili je to nešto što im se nameće, umjesto da to sami žele. Također, ukazano je se na izvještaje iz sjene koje su izradile OCD i koje ukazuju na propuste i trenutačnu situaciju priprema za Poglavlje 27.

Učesnici su procijenili da ukoliko bi postojali dovoljni kapaciteti OCD da učestvuju u procesu pregovora o Poglavlju 27, aspekt finansiranja projekata od strane EU bi mogao uticati na angažman OCD. Kao ključni faktor ove dinamike smatra se integritet pojedinaca unutar samih OCD-a. Učesnici sui istakli važnost očuvanja integriteta i ciljeva OCD-a u procesu pregovora, kako bi pritisak na EU bio usmjeren na jačanje civilnog sektora i provođenje prioriteta EU. Dodatno, raspravljeno je o utjecaju projekata poput "Zelena agenda za Zapadni Balkan" na OCD. Zaključak je da neke OCD možda neće moći pristupiti tim projektima, dok će druge imati tu mogućnost i koristiti ih.

Važno je napomenuti da su sudionici naglasili potrebu za pažljivim razmatranjem kako će angažman na pregovorima utjecati na osnovne aktivnosti OCD-a, te kako pritisci na EU ne bi smjeli naštetiti samim organizacijama.

Pojedini učesnici su ukazali na nedostatak profesionalnosti u radu OCD, što uključuje nedostatak stručnosti, neadekvatno upravljanje projektima ili organizacionu strukturu. Ovi nedostaci mogu ograničiti efikasnost OCD-a u njihovim inicijativama. Također, naglašeno je da se OCD često suočavaju s izazovima u odnosu na investitore ili političke interesne grupe koje imaju značajnu političku i ekonomsku moć. Nedostatak snage ili uticaja može otežati provođenje promjena koje OCD zagovaraju.

U zaključku, učesnici su identificirali niz problema s kojima se OCD suočavaju, uključujući nedostatak kapaciteta za istraživanje i rješavanje uzroka problema, nedostatak konsenzusa između različitih OCD, generalnu apatiju građana prema politici i pitanjima zaštite okoliša, što može otežati mobilizaciju podrške i angažovanje javnosti u ekološkim inicijativama. Sve ove dinamike naglašavaju važnost razvoja strategija za jačanje kapaciteta i održivost NVO-a za zaštitu okoliša i zaštite okoliša u Bosni i Hercegovini.

Odgovornost OCD i donatori

Kada je riječ o pitanju stepena odgovornosti prema javnosti i prema donatorima, dio učesnika istraživanja smatra da OCD za životnu sredinu generalno imaju veći stepen odgovornosti prema javnosti. Ovo mišljenje proizlazi iz uvjerenja da su OCD osnovane radi zadovoljenja javnih potreba i interesa te da bi njihova primarna odgovornost trebala biti prema općem dobru. Neki učesnici nisu bili sigurni kojoj strani OCD više duguju odgovornost. To može biti posljedica kompleksne dinamike između javnih interesa i donatorske podrške. Međutim, u praksi je veća odgovornost OCD prema donatorima. Razlozi za ovakav stav uključuju potrebu za pravdanjem sredstava dobivenih od donatora, usklađivanje s donatorskim zahtjevima i očekivanjima, te strah od gubitka finansijske podrške. Takvo usmjeravanje prema donatorima može utjecati na legitimitet i autonomiju OCD-a. To može dovesti do percepcije da su OCD "servisiranje" potreba donatora. Spomenuti si su i GONGO-ovi (nevladine organizacije osnovane od strane vlade u cilju promocije određenih interesa vlade), koji se smatraju organizacijama koje su često više odgovorne prema vlasnicima ili donatorima nego prema javnosti. Učesnici su također napomenuli da upravo iz ovih razloga percepcija javnosti prema OCD-ima često nije pozitivna i da ih može stigmatizirati kao "perače novca." Prema tome, stavovi se razlikuju ovisno o perspektivi svake OCD i njihovom odnosu s donatorima i javnošću. Utvrđivanje stvarnog odnosa odgovornosti može biti izazovno zbog različitih faktora koji utiču na svaku pojedinu organizaciju civilnog društva.

5

ZAKLJUČCI

Na osnovu svih navedenih informacija i stavova, ovdje su ponuđeni zaključci. Vrlo vjerovatno je da bi oni mogli biti i drugačiji, u zavisnosti od OCD koje bi učestvovala u istraživanju, drugih informacija koje bi bile uzete u obzir ili autora koji bi provodio istraživanje. Ovo je napomenuto samo iz razloga da se skrene pažnja na subjektivnost informacija od strane učesnika i autora u ovoj analizi i da se sve informacije i stavovi na taj način i prihvate.

Zaključci su djelimično predstavljeni u formi negativnih (slabosti ili nedostaci) i pozitivnih (snage ili prednosti) aspekata rada OCD za životnu sredinu u BiH.

Negativni aspekti

Slabi organizacioni kapaciteti OCD – pod ovim se misli na nedovoljna znanja i vještine OCD da na odgovarajući način organizuju OCD, a što je pretpostavka za uključivanje većeg broja članova u rad, kvalitetnu komunikaciju unutar i izvan OCD, mogućnosti tematskog usavršavanja, finansijsku održivost i mnoge druge oblasti rada. Ovo nije samo odgovornost OCD, već i svih onih organizacija i institucija aktivnih u oblasti civilnog društva, kojima je misija ili mandat unapređenje rada OCD, a koje nisu u dovoljnoj mjeri podržale organizacioni razvoj organizacija civilnog društva. U većini slučajeva edukacijska podrška se fokusirala na znanja i vještine potrebne za provođenje aktivnosti, kao što su pisanje projekata, komunikacija sa medijima, zagovaranje, umrežavanje, itd.

Nedovoljni ljudski kapaciteti – ovo je prepoznato od većine učesnika fokus grupe kao jedan od dva najurgentnija problema sa kojim se suočavaju OCD. Sa jedne strane uzrok je generalni trend migracija stanovništva iz BiH, sa druge nemogućnost OCD da zadrže angažovane osobe i ponude im finansijsku sigurnost, a sa treće strane je slaba motivacija (posebno mlađih generacija) da ostanu u OCD uprkos radnim i profesionalnim uslovima koji se ne mogu mjeriti sa onima u npr. međunarodnim organizacijama ili konsultantskim kompanijama. Iskustva nekih OCD su zabrinjavajuća, da kada OCD uloži resurse u obrazovanje mladih ljudi rade na projektima, administraciji, komunikaciji i sl, a da onda oni odluče da se zaposle u institucijama, firmama ili međunarodnim organizacijama. Prema riječima mnogih članova OCD, ovo je posebno problem sa mlađim generacijama. Kao rezultat imamo OCD koje “stare”, što neminovno utiče na vrstu, broj i intenzitet aktivnosti kojima se OCD mogu posvetiti.

Finansijska neodrživost – je takođe prepoznata od većine OCD kao jedna od glavnih slabosti, što nije neka novost, ali jeste sve veći izazov, jer su dostupni fondovi sve manji i sve teže im je pristupiti. Ovo posebno dolazi do izražaja u širem vremenskom kontekstu, posmatrajući veliku količinu lako dostupnih sredstava nakon potpisivanja dejtonskog mirovnog sporazuma, koje su vremenom postajale sve teže dostupne, ali je određen broj OCD naučio kako da efikasno prikuplja sredstva. Ono što nam govore iskustva drugih zemalja koje su se priključile EU, a možda su najbliži primjeri Bugarske i Rumunije, ali i drugih srednjeevropskih država, jeste da bi momentom pristupanja BiH Evropskoj uniji, količina dostupnih sredstava za rad i aktivnosti OCD postala daleko manja. Ovo predstavlja veliki problem za koji se OCD trebaju već sada početi pripremati. Takođe treba pomenuti i nelojalnu konkurenciju, sa jedne strane od OCD iz drugih sektora koje se često prijavljuju na pozive za projekte za životnu sredinu, iako nemaju namjeru da se aktivno bave temama zaštite okoliša, a sa druge strane od OCD osnovanih od strane konsultantskih firmi, koje im služe kao dodatni izvor prikupljanja sredstava, ali i fiktivne saradnje sa OCD i uključivanja javnosti u aktivnosti kada im je to potrebno. Ovdje postoji i odgovornost donatorskih organizacija za dodjelu sredstava takvim OCD.

Slaba umreženost OCD u oblasti zaštite okoliša – iako neki predstavnici OCD možda vide umreženost kao jednu od pozitivnih aspekata rada OCD, vrlo malo činjenica tome govori u prilog. Prema informacijama dobijenim od učesnika fokus grupe, u BiH trenutno postoje između jedne i tri mreže OCD za koje se može reći da su održive i da njihove aktivnosti ne zavise od toga da li imaju projekat da ih realizuju ili ne. To je veoma mali broj mreža, posebno ako se uzme u sve mreže tematske (voda, Arhus konvencija, vazduh) i sa relativno malim brojem uključenih OCD, imajući u vidu broj OCD aktivnih u ovoj oblasti. Takođe, ne postoji mehanizam koordinacije OCD kada su u pitanju druge oblasti u okviru zaštite okoliša, npr. kao što je jedan od učesnika fokus grupe primijetio, bilo bi veoma teško učestvovati u predpristupnim pregovorima u okviru Poglavlja 27, kada ne postoji mogućnost da se OCD usaglase i zauzmu jedinstven stav po pitanju spalionica otpada u BiH. Ovo je velika potreba, ali nedovoljan broj OCD je svjestan da ukoliko uistinu žele da ostvare svoju misiju, bez obzira kako ona glasila, vjerovatno je ne mogu ostvariti bez snažne saradnje sa drugim OCD, jer zaštita okoliša nema granice, tematske ili prostorne, pa ukoliko je ne zaštitimo svugdje i u svim oblastima, svi pojedinačni naponi će u najvećoj mjeri ostati uzaludni.

Slaba međusektorska povezanost – Ovo je tema kojoj se posvećuje veoma malo pažnje, što nije čudno jer nedostaju mnoge pretpostavke da bi se to moglo dogoditi. Međutim, ukoliko se želi na održiv način upravljati prirodnim resursima i štititi životnu sredinu u BiH, to nije moguće učiniti bez dijaloga i saradnje sa drugim sektorima OCD, prije svega u oblastima privrede, socijalne zaštite, ekonomije, ljudskih i radničkih prava i dr. OCD su prihvatile vještačku podjelu na sektore koje su uspostavile donatorske organizacije i OCD za životnu sredinu najčešće funkcionišu u tematskim nišama, bez potrebe da stavove i prioritete zaštite okoliša suprotstave stavovima i prioritetima OCD iz drugih oblasti, koji su često prilično teško usaglasivi. Otvaranje komunikacije sa OCD iz drugih oblasti bi takođe trebalo doprinijeti upoznavanju sa temama, problemima i prioritetima u drugim oblastima i doprinijeti shvatanju da se pitanja zaštite okoliša ne mogu rješavati odvojeno od mnogih drugih tema kojima se OCD ne bave.

Ovo bi takođe bio preduslov za aktivno učešće u predpristupnim pregovorima, jer iako će se u okviru Regionalnog NVO foruma za Zelenu agendu za Zapadni Balkan otvoriti mogućnost za komunikaciju OCD iz različitih sektora, to neće biti moguće voditi aktivan i sadržajan dijalog ukoliko saradnja i razumijevanje nije ranije uspostavljeno.

Nedostatak znanja u pojedinim oblastima i nedostatak želje za obrazovanjem/izgradnjom kapaciteta u istim oblastima je zabrinjavajući kada je riječ generalno o budućnosti razvoja oblasti zaštite okoliša u BiH, ali i u kontekstu Poglavlja 97. OCD se vrlo malo interesuju za sticanje znanja iz oblasti kojima se vrlo malo ili nimalo ne bave, a to su buka, hemikalije, kontrola industrijskog zagađenja, upravljanje rizicima i civilna zaštita. Pored nedostatka želje za sticanjem novih znanja u relativno nepoznatim oblastima i eventualnom širenju područja djelovanja, nezainteresovanost OCD je problematična, jer postoji realna opasnost da kada se prokrene proces pregovora u vezi Poglavlja 27, neće postojati relevantna stručna dokumentacija, kao ni eksperti sa navedene oblasti zaštite okoliša, niti će OCD imati dovoljno znanje o predpristupnim pregovorima sa EU, na što ukazuje činjenica da OCD koje su učestvovala u ovom istraživanju smatraju nivo znanja i kapaciteta nedovoljnim kako samih OCD, tako i nadležnih institucija.

Ovo su neki od najvažnijih negativnih aspekata, a mnogi druge slabosti OCD koje su iznesene u toku fokus grupe bi se mogle shvatiti kao posljedice utvrđenih negativnih aspekata rada OCD, kao što su neprofesionalnost u radu, nestručnost, nedostatak snage/moći, nedostatak karaktera, bavljenje posljedicama i nemogućnost formiranja konsenzusa u OCD sektoru. Sa druge strane, društvena apatija koja je takođe navedena u toku fokus grupe predstavlja vanjske negativne faktore koji utiču na rad OCD, iako bi se i ovaj faktor mogao shvatiti kao posljedica nekih drugih pojava ili činjenica u BH društvu, kao što su netretirane psihičke traume kao posljedica ratnih sukoba, nefunkcionalna država, neodgovorni i korumpirani predstavnici građana, politička i finansijska zavisnost BiH od vanjskih centara moći, etnička i sve veća socijalna podijeljenost.

Pozitivni aspekti

Iskustvo i stručnost – su ključni elementi u radu OCD, uprkos izazovima uključivanja novih i mladih članova te njihovog zadržavanja u OCD. U proteklih 10 godina, uprkos ovim izazovima, OCD i dalje okupljaju značajan broj pojedinaca aktivnih u zaštiti okoliša. Ovi pojedinci su odabrali specifične oblasti u vezi s zaštitom okoliša, stekli znanja, vještine i uspostavili kontakte, postajući u većoj ili manjoj mjeri stručnjaci u tim područjima. Unutar fokus grupe istaknut komentar "nismo više naivni". Ova karakteristika se smatra ključnom, s obzirom na protekli odnos između OCD i drugih aktera koji često nije bio odraz poštovanja. No, OCD su evoluirale, postale su opreznije i naučile iz prošlih iskustava kako izbjeći iskorištavanje. Unatoč pozitivnim promjenama, postoji izazov u privlačenju novih, mladih članova, budući da se mnogi postojeći članovi nalaze u zrelim godinama, a neki su stariji od 50 godina. Ukoliko OCD ne uspiju privući nove članove, postoji rizik od gubitka prenesenog iskustva i znanja tijekom vremena.

Karakter osoba angažovanih u OCD – ovo je stavljeno pod pozitivne aspekte, ne zato što je široko prisutno u OCD u BiH, štaviše, u okviru fokus grupe je nedostatak karaktera označen kao jedan od nedostataka OCD, već zato što je neophodno naglasiti potencijal i važnost karaktera za djelovanje kroz OCD. Ovo je posebno važno za djelovanje u današnjem BH društvu, gdje se građani, a posebno mladi, na svakom koraku sreću sa sveprisutnom kulturom i praksom oportunističkog, individualističkog, materijalističkog i drugih oblika ponašanja koji podstiču upravo suprotne vrijednosti od onih koje su potrebne osobama koje žele da se ozbiljno angažuju na temama zaštite okoliša kroz organizacije civilnog društva. Zbog toga je važno prepoznati i podržati osobe i OCD koje uprkos izazovima uspijevaju da zadrže dosljednost, pravičnost, mudrost i druge osobine toliko neophodne za poziv kojim se bave, te da dobiju priliku da budu uzori mladim ljudima, ali i svim drugim građanima BiH koji imaju namjeru da nastave živjeti u BiH, a ne slažu se sa načinom na koji se politike zaštite okoliša vode od strane institucija, te žele da se angažuju na tom planu.

Neopterećenost nametnutim podjelama – Ako se mogu izdvojiti neosporne zasluge međunarodnih organizacija u radu sa OCD u BiH, jedna od velikih zasluga, ili je možda riječ o posljedicama aktivnosti koje su provodili, jeste da velika većina članova OCD nisu opterećeni nametnutim etničkim podjelama, te da komunikacija i saradnja između OCD ne zavisi od dnevno-političkih kretanja i tenzija koje se stvaraju u javnom prostoru, prije svega od strane nosilaca političkih funkcija u BiH. Možda nekima to neće izgledati kao značajno postignuće nakon toliko vremena proteklog od završetka ratnih sukoba i to može biti tema za diskusiju, ali treba imati u vidu da je to jedna od najčešćih i najuspješnijih metoda koju vlasti koriste u skretanju pažnje i emocija sa društvenih tema koje iz različitih razloga zaokupljaju pažnju javnosti u nekom periodu. Neopterećenost podjelama je ključan preduslov bilo kakvog zajedničkog djelovanja većeg broja OCD i/ili građana na temama koje prevazilaze etničke ili entitetske granice.

Relativno bezbjedno okruženje za rad OCD – je još jedan od ključnih preduslova za javno djelovanje OCD. Ovdje se ne misli na to da javno djelovanje kroz OCD sa sobom ne nosi rizike od neke vrste posljedica ili neprijatnosti, već prije svega se misli na represiju od strane institucija na različitim nivoima vlasti koji žele po svaku cijenu da omoguće realizaciju projekata koji mogu imati velike negativne posljedice po životnu sredinu i lokalno stanovništvo, te aktivnosti korporacija i investitora koje imaju interes da sa što manje komplikacija i troškova ostvare što veći profit. Institucije i investitori imaju u većini slučajeva zajednički interes za realizaciju takvih projekata, a nerijetko takvi projekti uključuju korupciju na najvišim nivoima institucija vlasti. Uprkos svemu tome, djelovanje OCD protiv takvih projekata u pravilu ne uključuje visok stepen rizika po fizičku bezbjednost društvenih aktera. Ukoliko ovu temu posmatramo u širem prostornom i vremenskom kontekstu, možemo primijetiti da je situacija neuporedivo nepovoljnija u drugim regijama, što je posebno slučaj sa Južnom Amerikom, ali i na području Afrike i Azije kada su u pitanju nasilne aktivnosti potaknute od strane investitora i korporacija. Sve češća represija od strane represivnih državnih organa i sudova je primjetna i u zemljama Sjeverne Amerike i Evrope, koje najčešće smatramo naprednim društvima u smislu slobode djelovanja i ljudskih prava, dobrim dijelom jer domaće medijske kuće često ne prenose dosljedno i na odgovarajući način takvu vrstu vijesti.

Solidarnost – ovaj aspekt djelovanja OCD je takođe pomenut od strane nekoliko učesnika fokus grupe. Iako bi se sigurno moglo raspravljati o načinima i dubini te solidarnosti između OCD, ono što je važno jeste da postoje brojni primjeri aktivnosti OCD koji proizvode osjećaj sigurnosti kod većeg broja OCD. Ovo je ohrabrujuća spoznaja i nadamo se da će intenzitet solidarnosti u najmanju ruku pratiti intenzitet potrebe OCD za solidarnošću od strane drugih OCD i građana generalno, te da će se ta solidarnost razvijati svjesno i ciljano.

Inat i ljubav – vjerovatno kombinacija ova dva pojma izgleda čudno, a možda i netipično za ovakvu vrstu dokumenta, jer nije mjerljiv parametar i odnosi se na emocije, koje naše prevladavajuće racionalno shvatanje stvarnosti može teško da prihvati i objasni. Međutim, predstavnici OCD koji su učestvovali na sastanku focus grupe su ove dvije emocije pojedinačno naveli kao snage ili prednosti djelovanja OCD u BiH. Ova dva pojma su stavljena zajedno jer bi za potrebe ove analize mogla biti posmatrana zajedno, shvaćene kao inat iz ljubavi ili ljubav iz inata, gdje obje varijante predstavljaju snažne emocije koje pokreću na djelovanje ili ne dozvoljavaju odustajanje u teškim ili apsurdnim okolnostima. Na žalost, aktivnim članovima OCD su često preostali upravo takvi iracionalni pristupi individualnom ili zajedničkom djelovanju. Nastaviti djelovati čak i kada ne izgleda da to ima bilo kakvog racionalnog smisla je jedan od ključnih preduslova uspjeha i to su mogli primijetiti mnogi koji su to svjesno ili nesvjesno pokušali. Istrajnost u borbi za neku prirodnu vrijednost ili javno dobro često treba biti iracionalna, kao što je i ljubav sama po sebi.

Ovo su neki od najvažnijih pozitivnih aspekata djelovanja OCD, koje su uglavnom prepoznate od strane učesnika fokus grupe, a ovdje nisu obrađeni neki pojedinačni komentari koji su se odnosili na brojnost aktivnih grupa OCD i umreženost sa akterima izvan BiH, jer iako nema sumnje da postoje primjeri koji mogu pokrijepiti ovakve stavove, istovremeno bi se mogli ponuditi argumenti da su pomenuti aspekti slabosti

i nedostaci, zavisno od toga šta je postavljeno za cilj organizacija civilnog društva. Za neke lokalne ili jednostavnije "bitke" ovaj broj OCD i nivo saradnje sa akterima izvan BiH može biti dovoljan pozitivan faktor, ali se postavlja pitanje da li se isto može reći za neke zahtjevnije izazove.

Neka zapažanja o kapacitetima OCD u kontekstu predstojećih pregovora sa EU

Što se tiče Poglavlja 27, teme kojima OCD posvećuju najviše pažnje su zaštita prirode, upravljanje otpadom, kvalitet voda i klimatske promjene, dok su teme kojima se najmanje bave buka, hemikalije, kontrola industrijskog zagađenja i upravljanje rizikom, te civilna zaštita. Ono što donekle zabrinjava su odgovori na osnovu kojih se može zaključiti da **OCD imaju mali interes za sticanje znanja u oblastima u kojima već nisu aktivni ili u kojima imaju nizak nivo znanja**, bez obzira što postoji realna potreba za djelovanjem u tim oblastima.

Sa druge strane, donekle ohrabruje činjenica da OCD uviđaju prirodu svog odnosa sa donatorskim organizacijama, te da nisu zadovoljni tim odnosom. Smatraju da je pogrešno što se OCD u planiranju svojih aktivnosti uznačajnoj mjeri prilagođavaju prioritetima donatora i da trebaju aktivnije i složnije artikulirati svoje stavove i potrebe prema donatorima.

Veoma indikativna i zabrinjavajuća činjenica je da su predstavnici OCD dali u prosjeku ocjenu 1 po pitanju kapaciteta OCD za učešće u navedenom procesu predstojećih pristupnih pregovora sa EU (ocjena je 1 najniža, a 5 najviša), ali i da su kapaciteti nadležnih institucija u BiH daleko ispod nivoa na kojem bi trebale biti. To potencijalno znači da će kapaciteti OCD i nadležnih institucija biti nedovoljni za aktivno i kvalitetno učešće u fazi pregovora za Poglavlje 27.

Sam proces pregovora, iako se tako zove, ne ostavlja puno prostora predstavnicima institucija BiH da zastupaju interese BiH, jer institucije EU očekuju da se svi propisi pravnog nasljeđa EU provedu u što kraćem roku. Eventualno se mogu dobiti ustupci u pogledu rokova, ali ne i sadržaja samih propisa, čak i ukoliko bi to bilo opravdano i argumentovano.

Suprotno pretpostavkama većine građana, ali i OCD, zaštita okoliša u Evropskoj uniji nije u dovoljnoj mjeri zaštićena od neodgovorne i neodržive uzurpacije prioritetno od strane privrednog sektora, a neodrživo korištenje se i dalje nastavlja. Takođe, zemlje EU periferije, kojima pripada i BiH, ne mogu očekivati zaštitu okoliša koja bi bila nametnuta iz Brisela, već to mora biti zadatak domaćih snaga.

OCD nemaju dovoljno kapaciteta individualno, a umrežavanje OCD je još uvijek na prilično niskom nivou, tako da se postavlja pitanje da li bi OCD u idealnim uslovima uopšte mogli da artikuliraju stav OCD, koji je adekvatno argumentovan i može proizvesti željenu promjenu, tj. uticati na to da predstavnici institucija EU i/ili institucija BiH prihvate prijedlog OCD, a koji je drugačiji od onoga što su te institucije planirale.

OCD nemaju dovoljno kapaciteta individualno, a umrežavanje OCD je još uvijek na prilično niskom nivou, tako da se postavlja pitanje da li bi OCD u idealnim uslovima uopšte mogli da artikuliraju stav OCD, koji je adekvatno argumentovan i može proizvesti željenu promjenu, tj. uticati na to da predstavnici institucija EU i/ili institucija BiH prihvate prijedlog OCD, a koji je drugačiji od onoga što su te institucije planirale.

OCD u velikoj mjeri zavise od finansijske podrške kroz različite programe EU, a učesnici fokus grupe su potvrdili da je mala šansa da bi se OCD snažno suprotstavili interesima EU institucija, ukoliko bi to bilo potrebno, upravo zbog te finansijske ovisnosti i rizika koji bi takvo djelovanje moglo značiti.

Zbog svega navedenog nezahvalno je savjetovati OCD na koji način da se postave prema procesu EU integracija i pregovora u okviru Poglavlja 27. To bi trebala biti odluka samih OCD, na osnovu otvorene i iskrene diskusije, na koju bi bili pozvani i kompetentni predstavnici OCD iz zemalja EU, a koji mogu ponuditi neke korisne informacije i savjete za donošenje pomenute odluke. U svakom slučaju, bilo bi važno da se takva diskusija pokuša organizovati sopstvenim sredstvima OCD, a ne da bude dio nekog projekta, imajući u vidu da to može uticati na format diskusije i zaključke. Takođe, opcija da OCD zaključke da nemaju dovoljno kapaciteta da učestvuju u procesu pregovora o Poglavlju 27, bi trebala biti takođe razmotrena, posebno imajući u vidu navedene aspekte.

6

PREPORUKE

Na osnovu svega navedenog u ovoj analizi, ovdje možemo definisati i neke preporuke koje bi mogle biti od koristi prije svega za same OCD, kao neka vrsta refleksije na stanje u civilnom društvu za zaštitu okoliša, ali i za druge subjekte zainteresovane za jačanje OCD (institucije, donatori, razvojne organizacije i sl.)

Preporuke za OCD

- Od izuzetne je važnosti da OCD za životnu sredinu počnu pridavati veći značaj temi pregovora u kontekstu Poglavlja 27, te da to bude dodatna motivacija za veći angažman na jačanju OCD, pojedinačno i zajedno.
- Potrebno je povećati nivo kvalitetne saradnje i umrežavanja između OCD, uprkos negativnim iskustvima pojedinih OCD. To su pretpostavke za razvoj kritičke svijesti i praktikovanje zajedničkog djelovanja OCD.
- Potrebno je razviti saradnju sa OCD iz EU, u cilju prenošenja znanja i iskustava o pregovorima u vezi Poglavlja 27.
- Uključivanje novih članova i postojećih članova u aktivnosti je aktuelan izazov za veliki broj OCD za zaštitu okoliša u BiH. U vremenu kada je u društvu prisutan visok stepen apatije, kao i još uvijek izražen visok stepen nepovjerenja u OCD, to nije jednostavan zadatak, ali je nezaobilazan ukoliko OCD želi da aktivno i efektivno radi na zaštiti okoliša u BiH. Tom izazovu OCD trebaju posvetiti značajniju pažnju i izdvojiti neophodne resurse.
- Neke od stavova i potreba OCD, koje su u vezi potreba internog razvoja OCD, bi trebali biti komunicirani prema donatorima, a posebno u pogledu nedostajućih znanja i vještina, gdje je najveća potreba izražena u oblastima internog planiranja (akciono, programsko, strateško), prikupljanja sredstava, poznavanja procesa EU integracija, vođenje kampanja i zagovaranja, umrežavanja sa drugim OCD, te uključivanje članova u aktivnosti OCD.
- Preporučuje se da OCD-i razmotre usvajanje principa otvorenog članstva kako bi povećali broj članova. Važno je jasno definirati razliku između aktivnih članova i onih koji su stalno angažirani, te razmotriti izazove vezane uz članstvo.
- OCD bi trebale razviti programe i inicijative usmjerene na uključivanje mladih ljudi u aktivnosti vezane uz zaštitu okoliša. Pružanje obuka i mentorstva može pomoći u održavanju angažmana mladih ljudi. Potrebno je razmotriti strategije zadržavanja mladih članova, uključujući kreiranje programa privlačnih za mlade i stvaranje stimulativnog okruženja.
- OCD bi trebale ulagati u obuku svojih članova kako bi poboljšale njihove vještine i stručnost. Saradnja sa drugim organizacijama ili institucijama koje nude obrazovne resurse može doprinijeti jačanju kapaciteta pojedinačnih OCD, kao i cijelokupne oblasti zaštite okoliša.
- Preporučuje se razmatranje različitih modela finansiranja, uključujući i samoodržive programe, koji bi mogli pomoći u jačanju finansijske održivosti.
- OCD bi trebale jasno definisati svoje vizije, misije i strategije kako bi usmjerile svoje aktivnosti prema postizanju konkretnih ciljeva. Postavljanje dugoročnih ciljeva može pomoći u usmjerenju napora prema ostvarivanju trajnih promjena. OCD trebaju razvijati dugoročne programe umjesto fokusiranja isključivo na projekte, čime bi osigurali stabilnost i kontinuitet svojih aktivnosti.
- Važno je da OCD istaknu prema javnosti svoje pozitivne karakteristike, poput inovativnosti, istrajnosti i predanosti, kako bi privukli podršku i prepoznavanje lokalne zajednice. Potrebno je posvetiti više pažnje u komunikaciji s javnošću, uključujući medijske inicijative, što može pomoći u podizanju svijesti o važnosti zaštite okoliša.

Preporuke za donatore i međunarodnu zajednicu

- Donatori bi trebali pružiti podršku jačanju kapaciteta OCD-a za aktivno sudjelovanje u pregovorima o Poglavlju 27.
- Donatori bi trebali svoje javne pozive fokusirati na dugoročnu održivost i podršku mrežama i koalicijama OCD, posebno putem projekata koji olakšavaju zajednički rad na važnim pitanjima.
- Potrebno je da donatori više posvete pažnju na core support, odnosno osnovnu podrška, koja se izdvaja kao ključan faktor, jer postoji potreba za dugoročnom finansijskom podrškom kako bi se ojačala i održala saradnja između OCD-a, unaprijedila njihova uloga i doprinijela dugoročnim promjenama u oblasti zaštite okoliša.
- Donatori bi trebali podržati inicijative koje omogućavaju OCD-ima sticanje znanja o svrsi, izradi i upotrebi strateških planova razvoja. Donatori bi trebali pružiti obuke i resursa kako bi se poboljšala stručnost OCD u području strateškog planiranja.
- Donatori bi trebali pružiti podršku rješavanju nedostataka u radu OCD-a, uključujući nedostatak stručnosti, upravljanje projektima i organizacijsku strukturu.
- Donatori bi trebali poštovati autonomiju OCD-a u određivanju prioriteta i tematskih fokusa i poticati OCD-a da jasno izraze svoje stavove prema donatorima i da izraze vlastite probleme i prioritete.
- Potrebno je usmjeriti IPA grantove prema edukaciji i osnaživanju pravnika i stručnjaka koji mogu podržati proces usklađivanja s europskim direktivama.
- Potrebno je pažljivo razmatranje utjecaja projekata i inicijativa poput "Zelene agende za Zapadni Balkan", na osnovne aktivnosti OCD-a.
- Donatori bi trebali podržati inicijative koje pomažu u prevazilaženju apatije građana prema politici i pitanjima zaštite okoliša, kako bi se poboljšala mobilizacija podrške i uključivanje javnosti i lokalne zajednice u ekološke inicijative.

Preporuke za medije

- Potrebno je da mediji koriste realne i precizne informacije koje su identificirane tokom istraživanja, te da koriste veći broj izvora informacija. Potrebno je podstaći medije da istražuju OCD i njihove inicijative, projekte i programe.
- Mediji trebaju detaljnije izvještavati o djelovanju OCD na lokalnom nivou, obzirom da znatan broj organizacija koje djeluje na općinskom i gradskom nivou.
- Preporuka je da se putem medija komunicira ideja otvorenog članstva i angažmana volontera u OCD-ima kako bi se povećao njihov angažman. Preporuka je da mediji prate inicijative koje promiču otvorenost prema zajednici i angažman volontera.
- Vrlo je važna mobilizacija građana u borbi za zaštitu okoliša. Mediji trebaju ukazati na ulogu OCD-a u podizanju svijesti i poticanju zajedničke odgovornosti prema okolišu. Ukoliko mediji budu pratili inicijative OCD, moguće da će to pozitivno uticati na aktivno sudjelovanje građana.
- Preporuka je da se novinari posvete istraživanju primjere uspješnih organizacija i analiziraju faktore koji doprinose njihovom uspjehu. Pažnja treba biti usmjerena na snažne OCD-ima s jasnim vizijama, misijama i stabilnim kapacitetima, ali i lokalnim i manjim OCD koje ostvaruju značajne uspjehe.
- Preporuka medijima je da istraže moguće posljedice nedostatka fokusa na određenim područjima zaštite okoliša.
- Vrlo je važno podstaći novinare na kritičko promišljanje o procesu pridruživanja EU i sudjelovanju OCD-a u tom kontekstu.
- Potrebno je podstaći novinare da istražuju aktivnosti mreža i koalicija za zaštitu okoliša, te saradnju OCD iz različitih krajeva BiH, uprkos vladajućim političkim podjelama.

Preporuke za donosiocce odluka

- Preporučuje se podrška OCD-ima u izradi i usvajanju strateških planova razvoja. Ova podrška može uključivati obuku organizacija o važnosti i postupcima strateškog planiranja. Fondovi i resursi trebali bi biti dostupni za pomoć OCD-ima u razvoju i implementaciji strateških planova. Organizacije koje već imaju strateške planove trebale bi biti poticane da ih redovito ocjenjuju i ažuriraju kako bi održale relevantnost i učinkovitost.
- Razviti programe edukacije usmjerene na jačanje kapaciteta OCD-a u područjima koja su prepoznata kao nedostatak, kao što su poznavanje procesa EU integracija, vođenje kampanja i zagovaranje.
- Uspostaviti podršku i resurse za organizacije koje žele razvijati svoje znanje o temama koje nisu trenutno prioritetne, ali su važne za zaštitu okoliša. Prilagoditi pristup obukama ovisno o potrebama organizacija, s posebnim naglaskom na organizacije koje su navele slabe ocjene u vezi s poznavanjem procesa EU integracija.
- Učiniti transparentnijim proces dodjele finansijske podrške i razmotriti dugoročne investicije u organizacije koje pokazuju stabilnost i dugovječnost.
- Uključiti OCD u predstojeće pregovore sa EU, sa akcentom na relevantnu ekspertizu, kao što je slučaj sa iskusnim pojedincima/OCD iz oblasti zaštite okoliša.
- Inicirati dijalog i saradnju sa OCD iz drugih sektora, poput privrede, socijalne zaštite i ljudskih prava, kako bi se razumjele različite perspektive i stvorila sinergija u zajedničkim inicijativama. Aktivni razvoj i učešće u međusektorskim platformama i forumima kako bi se izgradio most između različitih sektora civilnog društva.

7

PRILOZI

Prilog 1

Lista OCD koje su popunile upitnik:

- Udruženje građana sportskih ribolovaca, Odžak
- Ekološki savez ekozeleni Tuzlanskog kantona, Tuzla
- Planinarsko-smučarsko Društvo "VILINAC", Jablanica
- NVO "EKO-Leonardo", Priboj
- Eko forum, Zenica
- Udruga sportskih ribolovaca, Vitez
- FONDEKO – Udruženje za podsticanje uravnoteženog razvoja i kvalitet života, Sarajevo
- Udruženje LINK, Mostar
- Centar za održivi razvoj i ekologiju, Trebinje
- Udruženje građana "Korijeni", Ugljevik
- Centar za krš i speleologiju, Sarajevo
- Društvo prijatelja prirode Lipa, Odžak
- Udruga za razvoj, okoliš i kulturu EKO ZH, Široki Brijeg
- UG Goodwill, Derventa
- Ekološko udruženje "JEZERO", Živinice
- Omladinska organizacija Novi Val, Blagaj
- Association Greenways, Gornja Pecka
- Ornitološko društvo Naše ptice, Sarajevo
- Omladinski kulturni centar Bosna art, Stjepan Polje
- Fondacija/ Zaklada za obnovu i razvoj regije Vareš, Vareš
- Rafting klub Tuzlak, Tuzla
- Biospeleološko društvo u Bosni i Hercegovini, Sarajevo
- Udruženje "Resursni Aarhus centar u BiH", Sarajevo
- Ekološko planinarsko društvo "Treskavička jezera", Trnovo
- Ekološko udruženje ekozeleni, Kalesija
- Udruženje građana Eko centar Čajniče, Čajniče
- PD Adrenalin, Teslić
- Ekološko udruženje DRIN-tim, Višegrad
- LIR Evolucija, Banjaluka
- Mreža aktivnih zajednica, Tuzla
- Udruženje žena "Srce i duša", Lukavac
- UG Eko centar Višegrad, Višegrad
- NVO Bike Tour Lukavac, Lukavac
- Turistički klaster Unasana, Bihać
- Savez lovačkih organizacija u BiH
- Ekološko udruženje Eko Put, Bijeljina
- Centar za ekologiju i energiju, Tuzla
- Lovačka organizacija "Klek"
- Regionalni Resursni Centar, Čapljina
- Centar za životnu sredinu, Banjaluka
- Za Doljanku, Jablanica
- Nevladina organizacija STEP, Ilidža
- Ekološko istraživačko društvo (EID), Banjaluka
- Udruženje građana Fojničani, Maglaj

Ukupno 45 OCD je popunilo upitnik, a jedna OCD nije željela da bude navedena na ovoj listi OCD.

Prilog 2

Lista učesnika i učesnica sastanka fokus grupe

- Samir Lemeš - Eko forum, Zenica
- Igda Lemeš - Eko forum, Zenica
- Nataša Mazalica – Greenways, Gornja Pecka
- Emina Veljović - Arhus centar, Sarajevo
- Amira Kunto - Centar za ekologiju i energiju, Tuzla
- Tihomir Dakić - Centar za životnu sredinu, Banjaluka
- Davor Šupuković – Fojničani, Maglaj
- Aleksandar Krstić - Korijeni, Ugljevik

Prilog 3

UPITNIK: Istraživanje kapaciteta okolišnih organizacija u BiH

Ova publikacija je izrađena u okviru projekta „Misli o prirodi!“ koji implementira Centar za promociju civilnog društva, a finansijski podržava Švedska. Sadržaj publikacije je isključiva odgovornost Centra za promociju civilnog društva i ne odražava nužno stavove donatora.

